

Tuulikki Kuurne

”Vinkkaus on kirjaston kivijalka”:

Vinkkaustiimin kehittäminen Helsingin kaupunginkirjastossa

Opinnäytetyö

Kevät 2015

SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri

Tradenomi (AMK), Kirjasto- ja tietopalvelualan tutkinto-ohjelma

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri

Tutkinto-ohjelma: Tradenomi (AMK), Kirjasto- ja tietopalvelualan tutkinto-ohjelma

Tekijä: Tuulikki Kuurne

Työn nimi: ”Vinkkaus on kirjaston kivijalka”: Vinkkaustiimin kehittäminen Helsingin kaupunginkirjastossa

Ohjaaja: Pirkko Vuorela

Vuosi: 2015 Sivumäärä: 51 Liitteiden lukumäärä: 1

Tämän opinnäytetyön ensimmäisenä tavoitteena oli kuvata Vinkkaustiimin suunnittelua Helsingin kaupunginkirjastossa. Suunnittelu alkoi vuonna 2012 Vinkkaus-palkkiotyöryhmässä. Työn toisena tavoitteena oli saada palautetta ja ideoita tiimin kehittämiseen, nyt kun tiimi on toiminut noin kaksi vuotta.

Työn tutkimusmenetelmä on lähinnä toimintatutkimusta, jonka tavoitteina on muutos, tutkijan osallistuminen muutokseen ja muutossyklin toteutus. Palautetta ja kehittämisasiideoita keräsin teemahaastatteluiden (yksilöhaastattelut) avulla. Haastatteluvina olivat Vinkkaustiimin seitsemän jäsentä, itseäni lukuun ottamatta.

Haastatteluissa korostettiin vinkkaamisen tärkeyttä lukutaidon ylläpidon ja kehittämisen kannalta, tasa-arvoa ja maksuttomia kulttuuripalveluita, sisältöjen avaamista ja vertaisoppimisen mahdollisuutta henkilökunnalle.

Keskeisinä kehittämistä vaativina asioina pidettiin Vinkkaustiimin toimintamallin yhtenäistämistä, eli esimerkiksi sijaisten käyttöön ja etätyöpäiviin tulisi saada kaikille tiimin jäsenille yhteiset ohjeet. Vinkkausten tarvetta pitäisi kartoittaa kaikissa kirjastoissa, koska joissakin kaupunginosissa on pulaa pienten lasten vinkkauksista, satutuokioista ja muista tapahtumista. Uusien vinkkaajien rekrytointi ja kouluttaminen on ajankohtainen asia, koska tiimin jäsenyys ei ole pysyvä. Tiimin markkinointia ja tiedottamista olisi syytä lisätä ja markkinointiapua toivottiin kaupunginkirjaston Tapahtuma- ja markkinointitiimiltä. Aikuisten aineistoa vinkkaaville olisi hyvä perustaa yhteinen foorumi, joka voisi kokoontua esimerkiksi kaupunginkirjaston Intranetissä.

Avainsanat: vinkkaus, tiimityö, yleiset kirjastot, toimintatutkimus

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Business and Culture

Degree programme: Library and Information Services

Author: Tuulikki Kuurne

Title of thesis: "Booktalk is the foundation of library": The development of Booktalk team at Helsinki City Library

Supervisor: Pirkko Vuorela

Year: 2015

Number of pages: 51

Number of appendices: 1

This thesis had two objectives: first, to describe the development process of Booktalk team at Helsinki City Library, and, second, to gather ideas and feedback for the further development of the team.

The methodology used in this study represents action research, a method of solving problems in a reflective developing process. The researcher is involved in the process. Ideas and feedback were gathered through semi-structured interviews. All the seven team members were interviewed, except for the writer of this thesis.

As a result of the interviews, the main areas requiring development were recognised: coherent procedure for all the team members, marketing communications, recruitment and training of new Booktalk team members. Moreover, a common forum for the booktalkers dealing with adult literature should be founded.

Keywords: booktalk, teamwork, public libraries, action research

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract.....	3
SISÄLTÖ.....	4
Käytetyt termit ja lyhenteet	6
1 JOHDANTO	8
2 KIRJAVINKKAUKSESTA	10
2.1 Vinkkaus -termin taustaa Suomessa	10
2.2 Joni Bodartin ohjeita vinkkaajalle	12
3 VINKKAUSTOIMINTA HELSINGIN KAUPUNGINKIRJASTOSSA..	15
3.1 Kaupunginkirjaston strategiasta.....	15
3.2 Vinkkaustiimin suunnittelu	16
3.3 Vinkkaustiimi.....	21
3.4 Tiimityöstä	22
3.5 KirKou-hanke.....	23
4 TUTKIMUSMENETELMÄT.....	24
4.1 Tavoitteet.....	24
4.2 Toimintatutkimus.....	24
4.3 Teemahaastattelu	26
4.4 Tutkimuksen vaiheet.....	26
5 TULOKSET HAASTATTELUSTA	28
5.1 Vinkkaaminen on tärkeää lukutaidon ylläpidon ja tasa-arvon kannalta.....	28
5.2 Vinkkaustiimin kehittäminen	33
5.3 Haasteita ja ongelmia vinkkauksessa	35
5.4 Vapaaehtoistyöstä lisäarvoa	38
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	42
7 POHDINTA.....	46
LÄHTEET	48
LIITE 1. Haastattelurunko.....	1

Käytetyt termit ja lyhenteet

Draamavinkkaus	Draamavinkkauksessa käytetään teatterin ja nukketeatterin keinoja.
Genrevinkkarit	Genrevinkkarit on kehittämäni kirjallisuustiimin malli, jonka jäsenet vinkkaavat oman genrensä eli erityisalueensa aiheistoja, esimerkiksi dekkareita, lauta,- rooli- ja konsolipelejä, musiikkisatutunteja, aikuisten kaunokirjallisuutta, nukketeatteria jne. Genrellä on tässä väljempi merkitys kuin kirjallisuudentutkimuksen genre-termillä, jolla tarkoitetaan lajia, esimerkiksi romaania ja novellia, mutta myös muodon, tyylin, sisällön, alalajin jne. mukaista erottelua.
HelMet-kirjastot	HelMet on pääkaupunkiseudun yleisten kirjastojen kirjastoverkko, johon kuuluvat Helsinki, Espoo, Vantaa ja Kauniainen. HelMet tulee sanoista Helsinki Metropolitan Area Libraries.
Kirjavinkkaus	Kirjavinkkaus tai vinkkaus on lukemaan houkuttelemisen menetelmä, jossa kirjasta kerrotaan sopivan koukuttavasti mutta loppuratkaisua ei paljasteta. Vinkkauksen tarkoituksena on saada kuulija [tai nettivinkkauksessa lukija] lukemaan kirja. Kirjojen lisäksi voi vinkata elokuvia, sarjakuvia, musiikkia, pelejä ja muita kulttuurin sisältöjä.
KirKou-hanke	KirKou on Helsingin kaupunginkirjaston ja Opetusviraston yhteinen hanke, joka tarjoaa vinkkausta kolmasluokkalaistille ja tiedonhaun opastusta seitsemäsluokkalaistille.
KuMuKi-vinkkaus	KuMuKi on draamallinen vinkkausmenetelmä, jossa yhdistetään kuvaa, musiikkia ja kirjallisuutta.
Monilukutaito	Monilukutaidolla tarkoitetaan erilaisten tekstien tulkitsemisen, tuottamisen ja arvottamisen taitoja, jotka auttavat

ymmärtämään monimuotoisia kulttuurisia viestinnän muotoja sekä rakentamaan omaa identiteettiä. Monilukutaito perustuu laaja-alaiseen käsitykseen tekstistä.

Novellikoukku

Novellikoukussa luetaan ääneen novelleja ja tehdään käsitöitä.

1 JOHDANTO

Tiedon ja kulttuurin sisältöjen avaaminen on määritelty Helsingin kaupunginkirjaston strategiassa (Helsingin kaupunginkirjasto 2013) keskeiseksi asiaksi. Sisältöjen avaaminen eli kirjojen ja muun aineiston esittely asiakkaille on jokapäiväistä työtämme, jota tehdään sekä spontaanisti lainaustiskillä ja hyllyjen välissä että valmistellusti satutunneilla, lasten, nuorten ja aikuisten kirjavinkkauksissa, draamaesityksissä, pelitapahtumissa, lukupiireissä, Novellikoukussa yms. tilaisuuksissa, jotka levittäytyvät kirjastoista myös kouluihin, päiväkoteihin, senioritaloihin ja yhdistyksiin ja verkkoon eli sinne, missä asiakkaatkin ovat.

Kirjavinkkauksen pääasiallinen tavoite (Hakkola & Luolamaa 2013,11) on saada lukija innostumaan ja lukemaan kirja. Vinkkaaja kertoo kirjan päähenkilöistä ja tapahtumista ja lukee näytteen jännittävästä kohdasta. Kirjavinkkaaja voi kokea onnistuvansa, kun kuulijat haluavat lukea kirjan.

Valitsin opinnäytetyöni aiheeksi Helsingin kaupunginkirjaston Vinkkaustiimin ja sen kehittämisen. Erilaisista vinkkauksista eri ikä- ja kieliryhmille on tehty opinnäytetöitä, mutta vinkkausten kehittämistä tai vinkkaustiimejä ei ole käsitelty. Vinkkaustiimi on oleellinen osa työtäni Helsingin kaupunginkirjastossa: olen ollut suunnittelemassa sitä Vinkkauspalkkiotyöryhmässä vuosina 2012–2013 ja olin tätä kirjoittaessani tiimin vetäjä. Opinnäytetyön aihetta miettiessäni keskustelin esimiesteni kanssa sopivista aiheista, kuten vinkkaukseen ja lukupiireihin liittyvistä aihepiireistä, koska kaunokirjallisuuden sisältöjen avaaminen on työssäni läheinen asia aikaisempien opintojeni ja työkokemukseni perusteella. Aihe on myös luonteva jatko Keuda Keravan kirjasto- ja tietopalvelualan tutkinnossa tekemälleni lopputyölle (Kuurne 2010), jossa suunnittelin ja toteutin vinkkauksen Helsingin työväenopiston seniorilukupiirille. Vinkkaus on ollut osa työtäni Helsingin kaupunginkirjastossa vuodesta 2010 alkaen, ja 2012 vinkkausasioita alettiin suunnitella uudesta näkökulmasta.

Vuonna 2012 Helsingin kaupunginkirjastossa perustettiin Vinkkauspalkkiotyöryhmä, jonka koollekutsujana oli kirjastotoimen apulaisjohtaja Saara Ihamäki. Työryhmän tehtävänä oli suunnitella uusi malli vinkkausten organisointiin. Uuden mallin suunnitteluun päädyttiin tilanteessa, jossa koettiin tarpeelliseksi jakaa vink-

kausosaamista vinkkaajan oman kirjaston ulkopuolellakin eli koko Helsingin kaupungin alueella. Toisena syynä vinkkausasioiden uudelleen järjestelyyn oli Helsingin kaupungin päätös luopua kertaluonteisista palkkioista, eli esimerkiksi vinkkauspalkkioista.

Tämän opinnäytetyön ensimmäisenä tavoitteena on kuvata Vinkkaustiimin suunnittelua, joka alkoi vuonna 2012. Opinnäytetyön toisena tavoitteena on saada kehittämisisideoita ja palautetta tiimin nykyisiltä jäseniltä, jotta voidaan arvioida, mikä tiimin toiminnassa on onnistunut ja mitä voitaisiin tehdä toisin. Aineiston keruun menetelmänä oli teemahaastattelu yksilöhaastatteluna. Opinnäytetyöni on lähinnä toimintatutkimusta, joka pyrkii muutokseen ja sen kuvaamiseen. Vinkkaustiimin suunnittelu ja kehittäminen on prosessi, jossa mm. määriteltiin vinkkaus ja muita sisältöjen avaamisen menetelmiä, selvitettiin, miten vinkkaus on järjestetty eri puolilla Suomea ja tehtiin uusi malli ideoimani ns. genrevinkkareiden pohjalta. Tiimin kehittäminen jatkuu edelleen haastatteluista saatujen ideoiden pohjalta.

Opinnäytetyöni rakenne on seuraava: johdannon jälkeen luvussa 2 määrittelen, mitä kirjavinkkaus on, ja käsittelen vinkkausoppaita ja vinkkausta käsitteleviä tutkimuksia. Luvussa 3 esittelen Helsingin kaupunginkirjaston, kirjaston strategian ja tekeillä olevan strategiapäivityksen, kerron Vinkkauspalkkiotyöryhmän toiminnasta, KirKou-hankkeesta ja tiimityöstä. Seuraavaksi käsittelen toimintatutkimusta, aineistonkeruuta ja teemahaastattelua (luku 4). Haastattelun tuloksia käsittelen luvussa 5 ja kuudennessa luvussa tehdään johtopäätöksiä. Viimeisessä luvussa arvioin työtäni. Teemahaastattelun kysymysrunko on liitteessä 1.

2 KIRJAVINKKAUKSESTA

Suomessa on vinkattu lähinnä lapsille ja nuorille, aikuisille ja senioreille nykyään myös jonkin verran. Kirjallisuutta aiheesta on kohtalaisesti sekä suomeksi, ruotsiksi että englanniksi: Marja-Leena Mäkelän Kirjavinkkarikirja (2003) ja Vinkataan kirja kaverille (2010), Joni Bodartin Booktalk! (1980), Aidan Chambersin Booktalk Occasional writing on literature & children (2000), Paula Isoahon opinnäytetyö Bokprat ja sen vaikutus lukuinnostukseen (1995), Rahima Ismailin opinnäyte Meidän kirjasto - maktabadeenna: somalinkielinen kirjavinkkaus ja kysely Kannelmäen kirjaston somalinkielisille asiakkaille (2009). Uusin vinkkarikirja on Rannan ja Kasarin Kirjat kuplimaan! Vinkistä sarjakuvaksi, joka on tehty yhteistyössä Hiidenkiven koulun kanssa. Kalle Hakkola ja Mari Luolamaa ovat toimittaneet Sarjakuvavinkkaajan oppaan (2013).

BTJ on julkaissut ruotsinkielisiä vinkkausoppaita, mm. uusimpina Susann Funckin Handbok för bokpratare (2013) ja Lena Kjérsen Edmanin Tala om böcker: bok-samtal på biblioteket, i skolan och på nätet (2013). Lisäksi Kirjavinkkariyhdistyksellä on vinkkausblogi (Kirjavinkkariblogi) ja monet kirjastot bloggaavat vinkkauksesta kotisivuillaan. Periaatteessa aikuisille vinkkaamiseen pätevät paljolti samat asiat kuin lapsille ja nuorille.

Opinnäytetöitä on tehty lasten ja nuorten vinkkaamiseen, draamavinkkaukseen ja mediakasvatukseen ja -vinkkaukseen liittyvistä aiheista mm. Turun, Seinäjoen ja Oulun ammattikorkeakouluissa. Sen sijaan vinkkaustoiminnan suunnittelua ja kehittämistä ei ole tutkittu.

2.1 Vinkkaus -termin taustaa Suomessa

Kirjavinkkaus ei ole terminä kovin vanha, vaikka vinkkausta on tehty jo vuosikymmeniä. *Vinkkaus* ja *vinkkari* vakiintuivat termeiksi vuonna 2003 sekä kouluissa että kirjastoissa (Mäkelä 2003, 15). Aikaisemmin Suomessa on puhuttu *bokpratista* ja

booktalkista (Mäkelä 2003, 14). Paula Isoaho (Isoaho, 1995, 7) käyttää *bokpratia* Seinäjoen ammattikorkeakouluun vuonna 1995 tekemässään opinnäytetyössä.

Isoahon (1995, 7) mukaan Kotimaisten kielten tutkimuskeskus [Nykyinen Kotimaisten kielten keskus] oli ehdottanut bokpratien suomenkieliseksi vastineeksi *kirjajuttua, -jutelmaa, -juontoa, -vihjettä, -vinkkiä, -viittaa, -virikettä, kuten myös kirjasytykettä, -kipinää, -sysäystä, -syöttiä, -porkkanaa ja -kiihoketta*.

Marja-Leena Mäkelän (2003, 13–14) mukaan kirjavinkkaus on lukemaan innostamista ja vaihtoehtojen esittelemistä lukijalle. Kirjavinkkaus muistuttaa kertomusta, jonka tarkoituksena on saada kuulijat innostumaan ja lukemaan kirja, oivaltamaan, kuinka hyvä ystävä kirja voi olla.

Marja-Leena Mäkelä perustaa vinkkausohjeensa osittain Joni Bodartiin, jonka opasta esittelen luvussa 2.2. Mäkelä (2010, 5–6) kertoo, että hänen kirjavinkkausuransa alkoi Pietarsaaren kaupunginkirjastossa vuonna 1989, kun hän sai esimieheltään luettavaksi ruotsinkielisiä artikkeleita bokpratista ja innostui asiasta. Mäkelä (2010, 5) luki myös Bodartin (1980) oppaan, jossa annetaan yksityiskohtaisia ohjeita luokkatilanteeseen, erilaisiin draamallisiin harjoituksiin ja jopa vinkkaajan ulkoasuun. Bodart (1980, 128–129) antaa myös valmiita vinkkaustekstejä esimerkiksi Tolkienin *The Hobbitista* ja Guy de Maupassantin novelleista. Osa Bodartin vinkkaamista ja esittelemistä teoksista on Suomessa melko tuntemattomia, joten suomalaisissa oppaissa on syytä sovittaa vinkkauslistat suomalaiseen kulttuuriin sopiviksi, vaikka esittelisikin myös maailmankirjallisuutta.

Kuten Bodart (1980), myös Mäkelä (2010) kertoo tekemistään vinkkausretkistä. Mäkelä (2010, 41–46) ei anna valmiita tekstejä vaan suosituslistoja eri-ikäisille ja erilaisille lukijoille. Mäkelän listoilla on laadukasta kirjallisuutta, eli lasten- ja nuortenkirjoja, joita luetaan edelleen, kuten Tuula Korolaisen, Louis Sacharin ja Debi Gliorin kirjoja. Mäkelä (2010) opastaa myös kaverivinkkausten, kirjaseikkailuiden ja teemaleirien suunnitteluun.

Hakkolan ja Luolamaan (2013) toimittama Sarjakuvavinkkaajan opas on tervetullut vinkkausopas erityisosalta. Hakkola ja Luolamaa (2013, 12) korostavat, että sarjakuvien vinkkaaminen on erilainen prosessi kuin perinteisten kirjojen vinkkaaminen. Vinkkaajan pitää muuntaa sanalliseen muotoon kuvien ja tekstin välittämä juonelli-

nen tarina. Graafinen ulkoasu pitää ottaa huomioon sarjakuvia vinkatessa. Hakko-la ja Luolamaa vinkkaavat erilaisista teemoista, kuten sukupolvien kohtaaminen, vaikeiden asioiden käsittely ja matkakertomuksia. Ikäsuositukset on myös kerrottu.

2.2 Joni Bodartin ohjeita vinkkaajalle

Joni Bodart (1980) antaa kirjassaan *Booktalk!* perusteellisia ohjeita kirjavinkkauksen tekemiseen. Bodartin (1980, xii) mielestä yleinen virhe on kertoa liikaa kirjasta. Toinen yleinen virhe hänen mukaansa on kertoa liian vähän tai tehdä sellainen vinkkaus, joka ei tee kirjaa kiinnostavaksi tai vinkkaus, joka saa kirjan kuulostamaan paljon kiinnostavammalta kuin se oikeasti on. Bodart jatkaa, että kirjavinkkaus ei ole kritiikki, referaatti eikä analyysi. Se ei myöskään arvota kirjan saavutuksia, vaan lähtökohtana on, että kirja on hyvä ja se kannattaa lukea. Kirjavinkkaus muistuttaa tarinankerrontaa ja ratkaisematonta murhamysteeriä, mutta loppuratkaisua ei paljasteta, vaan vinkkauksen tarkoituksena on saada kuulija halumaan tietää loppuratkaisu ja lukemaan kirja. Hyvä kirjavinkkaus tekee kuulijoista myös vinkkauksen osanottajia ja saa heidät välittämään ja kiinnostumaan kirjan henkilöiden kohtaloista (Bodart 1980, 3).

Bodart (1980, 3) jakaa kirjavinkkaukset kahteen pääluokkaan eli lyhyisiin ja pitkiin. Pitkä vinkkaus kestää viidestä seitsemään minuuttia, se esitetään yleensä samalla tavalla ja se vaatii etukäteisvalmistelua. Lyhyt kirjavinkkaus kestää kolmestakymmenestä sekunnista pariin minuuttiin, se on epämuodollinen ja usein lyhennelmä pidemmästä vinkkauksesta. Bodart (1980, 3) kuvaa myös toisenlaista kirjavinkkaustyylä, jossa vinkkaaja toistaa ulkomuistista sanasta sanaan valitseman tekstinpätkän. Hänen mukaansa jotkut vinkkaajat pitävät sitä erinomaisena, mutta hän itse ei suosittelle sitä. Bodartin mukaan sen suurin heikkous on siinä, että teksti täytyy muistaa ulkoa sanasta sanaan.

Kirjavinkkauksessa on Bodartin (1980, 12–14) mukaan kolme osaa, joista ensimmäinen on tärkein. Sen tarkoitus on herättää ja säilyttää kuulijan kiinnostus ja johdattaa kirjan toimintaan. Toisessa jaksossa kerrotaan, mitä kirjassa tapahtuu. Myös kolmas jakso eli lopetus on tärkeä: kuulijalle jätetään avoimeksi, mitä tapahtui, vihjataan, mutta ei paljasteta kaikkea.

Bodart (1980, 5) painottaa, että vinkkauksen tekemisessä on kaksi ehdotonta sääntöä: älä paljasta kirjan loppuratkaisua, älä vinkkaa kirjasta, jota et ole lukenut. Hän perustelee syitä näihin sääntöihin: kirjavinkkauksen tarkoituksena on saada kuulijat lukemaan kirjat, joista vinkkaa, joten ei kannata kertoa koko juonta huippukohtineen, silloinhan kuulija ei ole enää utelias, koska on jo saanut tietää kirjan loppuratkaisun. On myös hankalaa vinkata kirjasta, jota ei ole itse lukenut – se saattaa paljastua, jos joku kysyy kirjasta kysymyksen, johon ei osaa vastata. Siten vinkkaus muuttuu epäuskottavaksi. [Käytännössä kirjaston työntekijä joutuu välillä esittelemään kirjoja takakansitekstin tai lehtijutun perusteella, mutta tarkkaan ottaen kyseessä ei ole siinä tapauksessa vinkkaus, vaan kirjaesittely, joka on toisenlainen tekstilaji.]

Vinkkauksen kirjoittamisen lähtökohdaksi voi Bodartin (1980, 8) mukaan ottaa vaikkapa sen, mitä ja miten kertoisi kirjasta ystävilleen vakuuttaakseen heidät, että kirja on lukemisen arvoinen. Hän kehottaa miettimään kysymyksiä: miksi kirja oli hauska, jännittävä, miksi jatkoit sen lukemista? Oliko siinä jokin kohta, jonka jälkeen et voinut laskea sitä käsistäsi? Vinkkaus on hyvä lopettaa jännittävään kohtaan ja jättää kuulijat uteliaiksi.

Toinen tapa vinkkauksen rakentamiseen Bodartin (1980, 8–9) mukaan on kertoa juoni lyhyesti ja lopettaa huippukohtaan. On tärkeää, että kuulijat saavat tarpeeksi tietoa kirjasta, jotta he kiinnostuvat siitä ja haluavat lukea sen, mutta toisaalta juonesta ei saa kertoa liikaa. Bodart (1980, 9) muistuttaa, että toiminnan kuvaus on tärkeää vinkkauksessa, sen sijaan yksityiskohtia voi jättää pois. Hän jatkaa, että vinkkauksessa ei kannata lukea liian pitkiä pätkiä, koska varsinkin lapset pitkästyvät helposti (1980, 10). Oman kokemukseni mukaan sama ei päde aikuisiin. Puolikin sivua kiinnostavasta kohdasta on sopivan mittainen lukunäyte, josta saa kuvan teoksen tyylistä ja kielestä. Jännittävän kohdan voi myös jättää kesken ja saada kuulijat arvailemaan seuraavia tapahtumia.

Bodart (1980, 11) kirjoittaa, että voi olla hyvä tapa lisätä vinkkaukseen jotain henkilökohtaista, esimerkiksi kertoa, että kauhukirjan lukemisen jälkeen täytyi pitää yövaloa palamassa. Henkilökohtainen kommentti voi tehdä vinkkauksen uskottavammaksi. Mielestäni tässä täytyy kuitenkin varoa, että vinkkauksesta ei tule liian henkilökohtainen ja omaa lukuelämystä korostava, vaan yrittää pysyä yleisesti kiinnostavalla tasolla, jonka voisi arvella kiinnostavan monenlaisia, erilaisia lukijoita.

3 VINKKAUSTOIMINTA HELSINGIN KAUPUNGINKIRJASTOSSA

Helsingin kaupunginkirjasto on Suomen suurin yleinen kirjasto ja myös yleisten kirjastojen keskuskirjasto. Se on osa pääkaupunkiseudun HelMet –kirjastoja. Kaupunginkirjastolla on 37 toimipistettä ympäri kaupunkia, ja lisäksi kaksi kirjastoautoa, kymmenen laitoskirjastoa ja kotipalvelu asiakkaille, jotka eivät pääse omin avuin kirjastoon (Helsingin kaupunginkirjasto. Tietoa meistä).

Seuraavassa esitellään kaupunginkirjaston strategiaa, Vinkkaustiimin suunnittelua ja KirKou–hanketta, joka on Helsingin kaupunginkirjaston ja Opetusviraston yhteinen hanke. KirKoussa tarjotaan tietyille luokka-asteille vinkkausta ja tiedonhaun opastusta. KirKouta käsitellään tarkemmin luvussa 3.5.

Kuten aikaisemmin kerrottiin, sisältöjen avaaminen on yksi kaupunginkirjaston painopisteistä tämänhetkisessä strategiassa. Uusi strategia on tekeillä ja siinä asia on muotoiltu hieman toisella tavalla.

3.1 Kaupunginkirjaston strategiasta

Kaupunginkirjaston nykyinen strategia on päivitetty 2013, mutta uuden päivityksen tekeminen on aloitettu syksyllä 2014 ja sen on tarkoitus valmistua kesään 2015 mennessä. Nykyisessä strategiassa korostetaan kulttuurin sisältöjen aktiivista ja inspiroivaa avaamista ja työn painopisteen muuttumista logistiikasta sisältöjen avaamiseen. Kirjastot ovat siellä missä asiakkaatkin, eli ympäri kaupunkia ja myös verkossa. Vinkkausta ja muuta sisältöjen avaamista tehdään mm. kouluissa, messuilla, yhdistyksissä, järjestöissä, pop up-tapahtumissa, senioritaloissa ja palvelukeskuksissa (Helsingin kaupunginkirjasto. Strategia).

Strategian uudesta päivityksestä tehdään nykyistä konkreettisempi ja päämäärät ja toimenpiteet nostetaan selkeästi esille. Päivityksen taustalla on Kirjastolain uudistus (Helsingin kaupunginkirjasto. Strategian päivittäminen kevät 2015). Yleisten kirjastojen tämänhetkinen tarkoituspykälä (§2) määrittelee yleisten kirjastojen tavoitteen:

Yleisten kirjastojen kirjasto- ja tietopalvelujen tavoitteena on edistää väestön yhtäläisiä mahdollisuuksia sivistykseen, kirjallisuuden ja taiteen harrastukseen, jatkuvaan tietojen, taitojen ja kansalaisvalmiuksien kehittämiseen, kansainvälistymiseen sekä elinikäiseen oppimiseen. Kirjastotoiminnassa tavoitteena on edistää myös virtuaalisten ja vuorovaikutteisten verkkopalvelujen ja niiden sivistyksellisten sisältöjen kehittymistä.

Kirjastolain uudistuksessa otetaan mallia muista Pohjoismaista. Niissä lakiin on otettu voimakas demokratian ja kansalaisuuden tukemispainotus. Uudessa ehdotuksessa (Helsingin kaupunginkirjasto. Strategian päivittäminen kevät 2015) korostetaan, että kirjasto on avoin julkinen palvelu ja tila ja siten tukee sananvapautta, aktiivista kansalaisuutta ja yhteisöllisyyttä. Kirjasto tarjoaa kulttuuria, tietoa ja oppimismahdollisuuksia. Uusien strategisten päämäärien mukaan sisältöjä avataan aktiivisesti ja edistetään monilukutaitoa (Helsingin kaupunginkirjasto. Strategian päivittäminen kevät 2015).

3.2 Vinkkaustiimin suunnittelu

Vinkkaustiimi perustettiin tilanteessa, jossa oli tarpeen organisoida uudelleen vinkkausasioita kahdestakin syystä: 1. Kirjavinkkarien osaamista halutaan jakaa koko kaupungin alueelle. 2. Helsingin kaupunki luopuu kertaluonteisista palkkioista, kuten vinkkauspalkkioista.

Kirjavinkkarien toiminta on yleensä Helsingissä painottunut omaan kirjastoon ja sen lähialueeseen, eli kouluihin, päiväkoteihin, yhdistyksiin ym. yhteistyökumppaneihin. Kun vinkkaaja vaihtaa toimipistettä, myös vinkkaus siirtyy hänen mukanaan toiseen kirjastoon ja jokin kirjasto on jäänyt välillä ilman vinkkaajaa.

Muita syitä vinkkausasioiden uudelleen organisointiin oli: kirjaston strategiassa korostetaan työn painopisteen muutosta logistiikasta sisältöjen avaamiseen ja asiakkaat olettavat saavansa kirjastosta hyvää palvelua, johon kuuluu myös sisältöjen avaaminen. Olemassa olevia resursseja pitää hyödyntää taloudellisesti esimerkiksi vinkkaustyössä: kun vinkkaaja on valmistellut peli-illan tai dekkarivinkka-

uksen, sitä kannattaa kierrättää useita kertoja eri puolilla kaupunkia eikä jättää vain omaan lähikirjastoon ja yhteen esitykseen.

Strategiassa (Helsingin kaupunginkirjasto. Strategia. 2013) korostetaan myös työn painopisteen muutosta logistiikasta sisältöjen avaamiseen. Logistinen muutos on vielä kesken, mutta kaupunginkirjaston toimipisteet siirtyvät vähitellen mm. aineistojen itsepalvelunoutoon. Varausmaksut poistettiin myös Helsingistä; Espoo, Vantaa ja Kauniainen ovat jo aikaisemmin poistaneet ne. Siten rutiinityö lainaustiskillä vähenee, ja oletetaan, että aikaa vapautuu sisältöjen avaamiseen. Nähtäväksi jää, miten se toteutuu vai meneekö rutiineista vapautunut aika johonkin muuhun.

Vinkkauksen uudelleen järjestelyä varten perustettiin Vinkkauspalkkiotyöryhmä, joka toimi vuosina 2012–2013 kirjastotoimen apulaisjohtaja Saara Ihamäen vetämänä. Ryhmässä oli seitsemän erilaisia työnkuvia edustavia kirjastolaisia Helsingin kaupunginkirjastosta: kirjastonjohtaja, pedagoginen informaatikko, kirjastonhoitaja ja kirjastovirkailijoita. Työryhmässä oli sekä pitkän työuran tehneitä että uusia työntekijöitä.

Työryhmä selvitti erilaisia vinkkaamiseen liittyviä asioita sekä pääkaupunkiseudulla että muualla Suomessa. Lopuksi tehtiin loppuraportti Palkitsemistyöryhmälle ja suunnitelma ns. Genrevinkkareista, jonka pohjalta Vinkkaustiimi perustettiin. Loppuraportissa määriteltiin mm., mitä vinkkaus on ja miten se eroaa esimerkiksi kirjaesittelystä. Myös muita sisältöjen avaamisen tapoja määriteltiin.

Helsingin vinkkausasioiden lisäksi kartoitettiin miten vinkkaus ja siitä palkitseminen on järjestetty muualla Suomessa. Erilaisia malleja saatiin Espoosta, Vantaalta, Jyväskylästä, Rovaniemeltä, Oulusta, Tampereelta, Seinäjoelta, Turusta ja Ylöjärveltä. Tiivistetysti voidaan todeta, että käytännöt vaihtelevat ympäri Suomea. Esimerkiksi Jyväskylässä ei ole etätyöpäiviä eikä erilliskorvauksia, Tampereella saa viiden prosentin lisän palkkaansa siinä kuussa jolloin on vinkannut; osalle Tampereen kirjastolaisista vinkkaus ja muu kirjallisuuden esittely kuuluu työnkuvaan. Tampereella on käytössä etäpäivät. Oulussa vinkkaajat voivat käyttää työaikaa lukemiseen. Jos vinkkauksen organisointi ja palkitseminen olisi helppoa, se olisi tehty jo jossain (Ihamäki 2012).

Vinkkaustilanteesta vuonna 2012 todettiin, että Helsingissä KirKoun luomaa raamia lukuun ottamatta tarjonta vaihtelee ja ei ole yhteismitallista. Vinkkausta tarjotaan lähinnä koululaisille, ja sen määrä riippuu kirjaston ja koulujen välisen yhteistyön sujumisesta ja molempien osapuolten aktiivisuudesta (Ihamäki 2012).

Vinkkauspalkkiotyöryhmässä oli aluksi tarpeen määritellä vinkkaus: siitä voi olla erilaisia käsityksiä sekä asiakkailta, henkilökunnalla että opettajilla ja lasten vanhemmilla. Vinkkaus on yksi tapa toteuttaa kirjaston perustehtäviä: innostetaan ja houkutellaan lukemaan, pidetään lukutaitoa yllä, rikastetaan kieltä, avataan tarjolla olevia sisältöjä: kirjallisuuden lisäksi musiikkia, pelejä ja elokuvia.

Vinkkauspalkkiotyöryhmässä mietittiin vaihtoehtoja vinkkauksen toteuttamiselle: (Ihamäki 2012)

- aluevinkkarit Espoon mallin mukaisesti
- kevyempien vaihtoehtojen (kirjaesittelyn tms.) tarjoaminen
- vinkkauksen rajoittaminen ja keskittyminen esimerkiksi pienten lasten vanhempiin tai pysyminen KirKoun systeemissä
- genrevinkkarit (kukin vinkkaaja vinkkaa omaa erityisalaansa, esim. dekkareita, fantasiaa, musiikkisatutunteja jne.)
- vinkkaus keskitetty päätyökseen vinkkausta tekeville
- yksikkölähtöinen malli, jossa kukin kirjasto vinkkaa omalla alueellaan (eli 2012 malli)

Loppuraportissaan Palkitsemisryhmälle Vinkkauspalkkiotyöryhmä ehdotti, että kirjastossa on tarjolla erilaisia tuotteita, joissa avataan sisältöjä. Tuotteita avaavat sekä KirKou–vinkkaajat että kirjallisuustiimiläiset [myöhemmin Vinkkaustiimiläiset]. Kirjallisuustiimiläisille maksetaan työstä tehtävälisää. Sisältöjen avaaminen ja sen vaativuus määritellään esimiehen kanssa laadittavassa TVA:ssa eli Työn vaativuuden arvioinnissa. Sijaisjärjestelyissä käytetään joko Seuren [Seure Henkilöstöpalvelut Oy on pääkaupunkiseudun kaupunkien yhteinen henkilöstöpalveluyhtiö]

tuntityöntekijöitä tai työt korvataan henkilöstövaihtoina, eli vinkkauksen vastaanotavasta kirjastosta lähtee työntekijä vaihtoon vinkkaajan kirjastoon. Malli on uusi, ja jos se ei toimi, se suunnitellaan uudestaan (Ihamäki 2012).

Vinkkauksen organisointia pohdittiin esimerkiksi Espoon aluekirjastomallin tyyppisesti, eli olisi 6–7 kirjastoyksikköä, joista jokaisella alueella on 1 iso vastuukirjasto, jonka lastenosasto hoitavat oma alueensa vinkkaukset. Tarpeen mukaan vinkataan muuallakin kuin omassa lähikoulussa.

Aina ei ole aikaa valmistella vinkkausta, ja jokin muu menetelmä voi olla parempi tietyn sisällön esittelyyn. Vinkkauspalkkiotyöryhmä listasi 15 eri tapaa avata sisältöjä:

1. Kirjavinkkaus, lukukokemuksen ja elämyksen esittely siten, siten että kuulija haluaa lukea kirjan.
2. Kirjaesittely on suppeampi kuin vinkkaus ja vinkkaaja ei välttämättä ole lukenut koko kirjaa; esittelyn voi tehdä esimerkiksi takakansitekstin luettuaan.
3. Kirjamaistiaiset, lukupisteissä oppilaat lukevat kirjoja kahden minuutin ajan ja niistä kirjoitetaan mielipiteet; kansi voi olla myös peitetty. Lopuksi esitellään kirjat.
4. KuMuKi eli audiovisuaalinen vinkkaus. Kirjojen lisäksi voidaan käyttää musiikkia, sarjakuvaa, liikkuvaa kuvaa.
5. Draamavinkkauksessa käytetään draaman keinoja, kuten käsinukkeja, rooliasuja, nukketeatteria tms.
6. Esinevinkkaus; teoksen esittely lähtee esineestä.
7. Toiminnallinen vinkkaus. Kuulijat osallistuvat vinkkaukseen, esimerkiksi tekevät kohtauksen näytelmään.
8. Kaverivinkkaus ja vertaisvinkkaus. Kavereiden lukemaan houkuttelemista.

9. Kirjallisuus- ja musiikkivalmennus. Henkilö- tai ryhmäkohtaista opastusta ammattilaiselta asiakkaalle.
10. Satutuokio. Perinteinen satutuokio.
11. Draamallinen satutuokio; käytetään esim. nukketeatteria.
12. Toiminnallinen satutuokio. Lapsia osallistava satutuokio.
13. Novellikoukku: käsitöitä ja novellien ääneenlukua.
14. Lukupiiri. Luetaan ja keskustellaan.
15. Lorupiiri. Vauvojen ja vanhempien lorupiirissä leikitään runoillen ja loruillen.

Päädyimme kehittämään Genrevinkkarimallin ideani pohjalta. Genrellä ei tässä yhteydessä tarkoiteta kirjallisuudentutkimuksen käsitettä genre, vaan se käsitetään laajemmin: genre on tässä tapauksessa vinkkaajan erityisala tai kohderyhmä, esimerkiksi pelit, dekkarit, pienet lapset, musiikkisatutunnit, draamavinkkaus, seniori- ja aikuisvinkkaus.

Alkuperäisen suunnitelman mukaisesti vinkkaajille piti tulla keikkakalenteri Outlook-sähköpostin kalenteriin ja sitä piti hoitaa keskitetysti, mutta sen käyttö osoitautui liian hankalaksi: kirjastot tekivät varauksia myös sellaisille ajoille, jolloin vinkkaaja ei ollut töissä, joten oli helpompi, että jokainen vinkkaaja sopii omat varauksensa.

Vinkkauspalkkiotyöryhmässä on pohdittu myös sijaisasiaa. Isoissa ja keskikokoisissa kirjastoissa yhden henkilön poissaolo ei kaada päivän ohjelmaa ja työvuoroja, mutta pienissä tilanne on toinen. Sijaisten käyttämisestä Vinkkaustiimissä ei ole yhtenäistä ohjetta.

Mietittiin myös sitä, kuinka paljon pitää olla valmis tekemään omalla ajalla: käytännössä vinkkaaja joutuu lukemaan ja valmistelemaan vinkkauksia omalla ajallaan. Siksi etätyöpäivä olisi hyvä. On myös eri asia lukea kuvakirjoja ja helppolu-

kuisia kirjoja kuin paksuja romaaneja. Vinkattavat kirjat pitää lukea itse, vinkkauksessa ei ole kyse esittelystä takakansi-tekstin perusteella.

3.3 Vinkkaustiimi

Kuten edellä kerrottiin, Vinkkauspalkkiotyöryhmä teki suunnitelman Vinkkaustiimin perustamisesta ja tiimi aloitti kesällä 2013.

Vinkkaustiimissä on tällä hetkellä kahdeksan jäsentä (alun perin 7). Tiimin jäsenten nimekkeet ovat vaihtelevia: kirjastovirkailija, kirjastonhoitaja, erikoiskirjastonhoitaja, kulttuurituottaja, tietopalveluvirkailija ja tietopalvelukonsultti.

Tiimin nykyinen rakenne perustuu ns. Genrevinkkareiden malliin, (kohta 3.2) joka on suunniteltu ideani pohjalta yhdessä Saara Ihamäen kanssa. Genrevinkkarit ovat kukin erikoistuneet omaan alaansa ja avaavat sisältöjä lähinnä omalta erikoisalueeltaan, kuten pelit, dekkarit, aikuisten kaunokirjallisuus, fantasiakirjallisuus, nukketeatteri, musiikkisatutunnit, draamavinkkaus, kuvakirjat jne.

Erilaisia sisältöjä avataan eri-ikäisille seuraavilla menetelmillä: peli-illat lapsille ja aikuisille, roolipelit, satutunnit, fantasiavinkkaukset, kouluvinkkaukset erityisesti kolmasluokkalaisille (suomeksi ja ruotsiksi), osallistavat satutunnit, vauvojen loruhetket, KuMuKi-vinkkaus, nukketeatteri, tunteiden käsittelyyn sopivat tunnit päiväkotikäisille ja monikulttuurisille lapsille, vinkkaukset ja lukupiirit aikuisille ja senioreille sekä Novellikoukku.

Vinkkaustiimiläisten työajasta 15-100 % on määritelty vinkkaukseen ja sisältöjen avaamiseen, muu aika kirjastovirkailijan tai -hoitajan työhön. Kaksi tiimiläistä tekee 100 % työaikaan sisältöjen avaamiseen. Tiimin jäsenille on tehty TVA eli työn vaativuuden arviointi ja vinkkaustyö on otettu palkkauksessa huomioon henkilökohtaisena, määräaikaisena palkanlisänä. Osalla tiimiläisistä vinkkaus on huomioitu palkassa muulla tavoin. Tiimin jäsenyys on määräaikainen, noin pari vuotta kerrallaan. Siten annetaan useammille työntekijöille mahdollisuus olla tiimin jäsen ja pyritään estämään työssä uupuminen.

Vinkkaustiimi toimii koko Helsingin alueella, ei siis vain oman lähikirjaston alueella, kuten yleensä vinkkaajat toimivat. Tiimin lisäksi on edelleen KirKoun kouluvinkkarit, jotka vinkkaavat lähinnä oman kirjaston alueen kolmasluokkalaisille ja muillekin luokka-asteille, jos on aikaa. Muutakaan henkilökuntaa ei kielletä vinkkaamasta, mutta yksittäisiä kertapalkkioita ei makseta enää kaupungin luovuttua kertapalkkioista.

Tiimin malli on kokeilu. Mikäli se ei toimi, se palautetaan uudelleen suunniteltavaksi. Tiimin kehittäminen jatkuu, nyt kun tiimi on toiminut pari vuotta ja vinkkaajilta on saatu kokemuksia ja kehittämisideoita.

3.4 Tiimityöstä

Tiimi voidaan määritellä monin tavoin. Spiik (2001, 29) antaa erilaisia määritelmiä: tiimi voi olla itseohjautuva työryhmä, tai ryhmä ihmisiä, jotka vastaavat jonkin sovitun kokonaisuuden hoitamisesta alusta loppuun asti yhteistyössä, tai suhteellisen pysyvä ryhmä sovittujen tavoitteiden suorittamiseksi. Spiik (2001, 80) jatkaa, että tiimiorganisaation kuvaaminen on yhtä helppoa kuin jalkapallopeleiden ennustaminen: muuttujia on paljon, ja mm. asiakkaiden käyttäytymistä on vaikea ennakoida.

Vinkkaustiimin jäsenet ovat eri puolilla Helsingin kaupunginkirjastoa ja yhteyttä pidetään sähköpostilla ja kokouksissa. Tammikuussa 2014 tiimille perustettiin avoin Facebook-ryhmä, jossa tiedotetaan ajankohtaisista tapahtumista ja kerrotaan vinkkauksista sekä muulle tiimille, kirjaston henkilökunnalle että asiakkaille. Tiimistä kerrotaan myös kirjaston Helmi-Intranetissä, mutta tiimiläisten palautteen mukaan sivut ovat melko vaikeasti löydettävissä.

Tiimillä on monenlaisia haasteita, joita käsitellen haastattelujen tuloksissa: miten saada tiimi yhtenäiseksi, vaikka emme ole samassa toimipisteessä ja työnkuvat ovat erilaisia? Miten sijaisjärjestelyt hoidetaan? Saako vinkkaaja etätyöpäiviä lukemiseen ja vinkkausten tai esitysten valmisteluun? Miten erityisosaamista vaativa työ on otettu huomioon palkkauksessa? Miten tiimiä markkinoidaan kirjastoille ja muille asiakkaille?

Tiimin tarkoituksena on myös innostaa ja rohkaista kirjastojen henkilökuntaa erilaisiin sisällön avaamisen menetelmiin ja jakaa omaa osaamista. Kahdeksan henkilön tiimi ei voi tehdä kaikkea ja joka paikassa, joten olisi tärkeää saada muuta henkilökuntaa ja uusia työntekijöitä kokeilemaan erilaisia sisältöjen avaamisen menetelmiä.

Osa kaupunginkirjaston henkilökunnasta ei vielä tiedä, että tiimi vinkkaa muuallakin kuin oman kirjaston alueella, vaikka tiimistä on tiedotettu Intranetissä, Facebook-ryhmässä (Helsingin kaupunginkirjaston Vinkkaustiimi) ja sitä on esitelty neljässä Henkilöstöfoorumissa keväällä 2014 ja Lastenkirjastolaisten iltapäivässä maaliskuussa 2014. Foorumit järjestetään keväisin ja syksyisin ja niissä kerrotaan kirjaston ajankohtaisista asioista, projekteista, hankkeista jne. Foorumit ovat avoimia koko henkilökunnalle, mutta käytännössä ihan koko henkilökunta ei käy niissä. Lastenkirjastolaisten iltapäivässä esiteltiin tiimin jäsenet ja saatiin maistiaiset kahdesta erilaisesta vinkkauksesta: improvisaationsatutunti Kettunoidasta ja draamavinkkaus Mieleton 1800-luku.

3.5 KirKou-hanke

Kirkou (KirKou – Kirjasto, koulu ja koulukirjasto) on Helsingin kaupunginkirjaston ja Opetusviraston yhteinen hanke, jossa tarjotaan tietyille luokka-asteille vinkkausta ja tiedonhaun opastusta.

Kirkoussa vinkataan kolmasluokkaisille ja seitsemänneen luokan luokat saavat tiedonhaun opastusta kerran lukuvuodessa. Jokaisessa kirjastossa on oma KirKou-yhdyshenkilö, joka myös vinkkaa. Minimisysteemin mukaisesti pyritään siihen, että jokainen peruskoululainen saa kaksi kertaa peruskoulun aikana opastetun kirjastokäynnin, eli yhden kerran aineistovinkkauksen ja yhden tiedonhaun opastuksen.

KirKou ja Vinkkaustiimi eivät ole juuri tekemisissä, vaikka ehkä syytä olisi. KirKou toimii lähikirjastojen ja koulujen välisenä. Vinkkaustiimiläiset ovat joskus tarpeen mukaan vinkanneet esim. kolmasluokkaisia.

4 TUTKIMUSMENETELMÄT

4.1 Tavoitteet

Tämän opinnäytetyön tutkimusmenetelmä oli lähinnä toimintatutkimusta. Työn tavoitteina oli kuvata muutosprosessi eli vinkkausasioiden uudelleen organisointi, kokeilla mallia käytännössä, kerätä haastatteluiden avulla palautetta Vinkkaustiimin kehittämiseen ja kehittää mallia edelleen.

Tämän työn ensimmäisenä tavoitteena oli kuvata Vinkkaustiimin suunnittelu alusta alkaen. Vinkkaustiimi suunniteltiin Vinkkauspalkkiotyöryhmässä, joka määritteli ja kartoitti vinkkausten tilannetta sekä pääkaupunkiseudulla että muualla Suomessa. Työryhmä tuotti muistioita ja loppuraportin Palkitsemistyöryhmälle, ja Vinkkaustiimi perustettiin. Työn toinen tavoite oli kartoittaa Vinkkaustiimin tilannetta ja saada kehittämissuhteita tiimin jäseniltä. Aineistona on ollut sekä Vinkkauspalkkiotyöryhmän tekemät muistiot ja loppuraportti että Vinkkaustiimiläisten haastattelut, joissa arvioitiin tiimin toimintaa. Vinkkausta on käsitelty luvussa 2 ja sisältöjen avaamisen taustalla olevaa Helsingin kaupunginkirjaston strategiaa luvussa 3.

Toimintatutkimuksessa on Kanasen (2012, 37-38) mukaan tavoitteena muutos, tutkijan osallistuminen muutokseen ja muutossyklin toteutus. Kananen (2012, 37-38) jatkaa, että käytännössä ero kehittämistutkimuksen ja toimintatutkimuksen välillä on kuin veteen piirretty viiva. Kanasen (2012, 41) mukaan kehittämistutkimuksessa tutkija ei ole itse mukana muutoksessa. Koska olen ollut mukana alusta asti Vinkkaustiimiä suunnittelemassa ja tiimin jäsen, on perusteltua luokitella opinnäytetyöni toimintatutkimukseksi eikä kehittämistutkimukseksi.

4.2 Toimintatutkimus

Toimintatutkimus jakautuu Kanasen (2012, 39) mukaan neljään vaiheeseen: suunnitteluun, toimintaan, arviointiin ja seurantaan. Seurantavaiheen jälkeen sykli voi alkaa uudestaan, eli arvioinnin ja seurannan jälkeen voidaan aloittaa uusi suunnittelu.

Vinkkausasioiden suunnittelussa muutos on ollut keskeinen alusta alkaen. Kananen (2012, 41) mukaan toimintatutkimuksessa on seuraavat oleelliset elementit: toiminnan kehittäminen eli muutos, yhteistoiminta, tutkimus ja tutkijan mukanaolo muutoksessa.

Kananen (2014, 11) jatkaa, että toimintatutkimus kohdistuu vain yksittäiseen tapaukseen [tässä Vinkkaustiimiin] ja tulokset pitävät paikkansa vain tämän tapauksen suhteen. Jos tulokset voidaan yleistää moniin tapauksiin, toimintatutkimus muuttuu toiminnan teoriaksi. Toimintatutkimus ei pyri yleistämään perinteisen tutkimuksen tavoin vaan kuvaamaan yksittäistä tapausta (Kananen 2014, 12). Kananen (2014, 12) jatkaa, että muutoksen aikaansaaminen käytännön tasolla työelämässä voi olla hankalampaa kuin muutokseen vaikuttavien tekijöiden selvittäminen. Tässä tapauksessa muutos on saatu aikaan eli parivuotinen kokeilu Vinkkaustiimi on ratkaisu vinkkaukseen liittyviin ongelmiin. Vinkkauspalkkiotyöryhmän tarkoituksena oli ratkaista vinkkausasioihin liittyviä ongelmia eli Helsingin kaupungin päätös luopua kertapalkkioista ja toisaalta tarve jakaa vinkkausosaamista koko kaupungin alueelle. Vinkkauspalkkiotyöryhmässä tehtiin ehdotus Vinkkaustiimistä ja se perustettiin. Nyt tiimi on toiminut pari vuotta ja sen toimintaa on arvioitu, ja tiimiläisten haastatteluissa tuli esiin muutostarpeita. Niitä käsitellään tarkemmin luvussa 5. Ehdotettujen muutosten aikaansaaminen käytännössä voi olla hankalaa ja kestää kauan, kuten Kananen (2014, 12) kirjoittaa.

Toimintatutkimuksen luotettavuudesta on esitetty kritiikkiä. Toimintatutkimuksessa tutkija nimenomaan on mukana tutkimus- ja muutosprosessissa, mutta toisaalta tieteellisessä tutkimuksessa tutkija ei saisi osallistua itse toimintaan ja siten mahdollisesti vaikuttaa tutkimukseen (Kananen 2014, 141). Onko toimintatutkimus näin ollen tiedettä, tai pitääkö sen olla – yleensä kyseessä on käytännön työelämän kehittäminen ja silloin voidaan ehkä käyttää toisenlaisia kriteerejä.

Omaa asemaani en näe ongelmallisena tutkimuksen kannalta. Haastatteluissa on ollut ehkä jopa etua siitä, että tiimin jäsenet ovat ennestään tuttuja. Haastatteluiden ilmapiiri oli luottamuksellinen ja myös hankalia asioita tuotiin esiin. Kyseessä on käytännön kehittämistyö, joten täydelliseen objektiivisuuteen ei kannata pyrkiä tässä tapauksessa.

4.3 Teemahaastattelu

Teemahaastattelu oli sopivin aineistonkeruun menetelmä tämäntyyppiseen työhön, jossa oli tarkoituksena kartoittaa vinkkaukseen liittyviä kehittämisehdotuksia Vinkkaustiimin jäseniltä vapaamuotoisesti keskustellen, mutta haastattelurungon (liite 1) aiheisiin keskittyen. Esimerkiksi kyselylomake olisi ollut mielestäni liian suppea menetelmä kehittämistyöhön. Haastattelumuodoksi valittiin yksilöhaastattelu teemahaastattelun muotona. Siten oli mahdollista keskittyä eri aiheisiin vapaamuotoisesti keskustellen.

Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelumenetelmä (Hirsjärvi ja Hurme 1991, 35). Teemahaastattelussa haastattelu kohdennetaan tiettyihin teemoihin (Hirsjärvi ja Hurme 1991, 36). Hirsjärvi & Hurme (1991, 44) jakavat kysymystyyppit tosiasiakysymyksiin ja mielipidekysymyksiin.

Hirsjärvi ja Hurme (1991, 46) nostavat esiin haastateltavaksi valitun joukon edellytykset ja motivaation haastatteluun. Vinkkaustiimiläisiä haastatellessa ei ollut tarpeen miettiä heidän motivaatiotaan (Hirsjärvi ja Hurme 1991, 46) ja kiinnostustaan asiaan, koska tiimin jäsenet ovat oman kokemuksensa perusteella työnsä parhaita asiantuntijoita. Kaikki suostuivat haastatteluun. Haastatteluissa ei ollut ongelmia keskustelun sujumuuden kanssa, eikä haastateltavia tarvinnut suostutella puhumaan.

4.4 Tutkimuksen vaiheet

Alustava idea opinnäytetyöhön tuli keväällä 2013 ja työ on ollut vireillä siitä asti, tutkimusmenetelmä tarkentui kesällä 2014. Suurimman osan työstä tein talven ja kevään 2015 aikana. Tein Vinkkaustiimiläisten haastattelut maaliskuussa 2015 kolmen viikon aikana ja sen jälkeen litteroinnit. Haastateltavia oli seitsemän, eli kaikki tiimin jäsenet itseäni lukuun ottamatta. Haastateltavat on numeroitu numeroin H1, H2 jne. Haastattelujen kesto vaihteli välillä 1 h 15 minuutista kahteen tuntiin. Haastattelurunko on liitteenä (liite 1).

Haastateltavien työkokemus kirjastoalalta vaihteli 2,5 vuodesta yli 20 vuoteen ja iät 32–64:ään vuotta. Tiimiläisten nimekkeet ovat vaihtelevia: erikoiskirjastonhoitaja, kirjastonhoitaja, kirjastovirkailija, tietopalveluvirkailija, tietopalvelukonsultti ja kulttuurituottaja. Yksi tiimin jäsenistä vinkkaa ruotsiksi.

5 TULOKSET HAASTATTELUSTA

Käytin haastatteluiden tekoon sanelukonetta, jossa on usb-liitin, joten sain äänitiedostot siirretyksi kätevästi kannettavalle tietokoneelle. Käytin varalta myös puhelimen Voice recorder-sovellusta ja tein lyhyet muistiinpanot. Tein haastatteluista litteraatiot, jotka eivät ole sanasta sanaan, mutta pääasioihin keskittyen. Litteroinnin aikana mietin, millaisia aihepiirejä niistä nousee esiin ja mitä yhtäläisyyksiä ja eroja haastatteluissa on. Tein keskeisistä asioista taulukoita ja käsittelen aiheita haastattelun tuloksissa. Yhteisiä piirteitä nousikin esiin eli haastateltavat olivat osittain samoilla linjoilla tiimin kehittämisen suhteen. Olin lähettänyt haastattelurungon (liite 1) etukäteen tiimiläisille tutustuttavaksi. Haastattelutilanteessa seurasimme runkoa vapaamuotoisessa järjestyksessä ja joihinkin asioihin palattiin uudestaan.

Haastatteluiden teemoina olivat: haastateltavien taustatiedot, asenteet vinkkausta kohtaan, resurssit, tulevaisuus ja kehittäminen sekä vapaaehtoistyön merkitys. Seuraavassa käsittelen haastattelussa esiin nousseita keskeisiä teemoja.

5.1 Vinkkaaminen on tärkeää lukutaidon ylläpidon ja tasa-arvon kannalta

Vinkkausta ja kulttuurin jakamista pidetään kaikkien tiimin jäsenten mukaan erittäin oleellisena osana koko kaupunginkirjaston toimintaa. Sisältöjen avaaminen tekee kirjaston tuotteista helpommin lähestyttäviä ja madaltaa kirjaston käyttökynnystä. Lukutaidon ylläpito ja kehittäminen koetaan nyt erityisen tärkeänä, kun Pisa-tutkimusten tulokset huononevat (Pisa-tutkimus ja tulokset 2009). Kirjastot ovat oman alueensa pieniä kulttuurikeskuksia, joihin kaikki voivat mennä kokemaan jotain. Kirjaston maksuttomien palvelujen tärkeyttä korostettiin myös: kirjasto on tasa-arvon asialla, kuten kaupunginkirjaston strategiassa (Helsingin kaupunginkirjasto. Strategia 2013) sanotaan. Erityisesti lapsille on tärkeää saada elämyksiä ja kokemuksia huolimatta perhetaustasta ja vanhempien varallisuudesta, tai siitä, luetaanko lapsille kotona vai ei.

Seuraavassa käsittelen tarkemmin perusteita, miksi vinkkaamista pidetään tärkeänä.

1. Lukutaidon ylläpito ja kehittäminen
2. Tasa-arvo, maksuttomat kulttuuripalvelut
3. Aineistojen esittely, kulttuurin avaaminen
4. Oppimistilaisuus henkilökunnalle, vertaisoppiminen
5. Ei-käyttäjien houkuttelu (Kaupunginkirjaston tulospalkkiotavoite 2015)
6. Työn mielekkyys ja hiljaisen tiedon jakaminen

Lukutaidon ylläpito ja kehittäminen. Vastaajista erityisesti H4, H5 ja H6 korostivat vinkkauksen tärkeyttä lukutaidon kehittämisen ja ylläpidon näkökulmasta. Lukutaidosta ollaan huolestuneita: vinkkaajat ovat käytännössä huomanneet, että lasten ja nuorten lukutaito on heikentynyt ja mielenkiinto lukemiseen vähentynyt. Pisa-tutkimuksen (Pisa-tutkimus ja tulokset 2009) mukaan näin on käynyt ja pitkiin teksteihin ei jakseta keskittyä. Pisa-tutkimuksessa lukutaitoa on arvioitu vuosina 2000 ja 2009 ja Suomessa tulokset ovat heikentyneet hieman yhdeksän vuoden aikana (Pisa 09. Mitä Pisassa arvioidaan ja miten?). Heikkojen lukijoiden osuus on kasvanut ja erinomaisten vähentynyt. Myös asenteissa ja motivaatiossa on tapahtunut muutosta ja päivittäin lukevien määrä on vähentynyt. Heikon lukutaidon syinä sekä pojilla että tytöillä on mm. koulun opetuskielestä poikkeava äidinkieli ja vähäinen kaunokirjallisuuden tulkinta opetuksessa.

Hyvänä puolena pidetään suomalaisnuorten lukemisen monipuolisuutta.

Pisan lukutaidon arvioinnissa mitataan lukemisen eri osa-alueita: tiedonhakua, luetun ymmärtämistä ja tulkintaa sekä luetun pohdintaa ja arviointia. Arviointiin on valittu autenttisia tekstejä ja tehtäviä, joita lukija kohtaa arkielämässä (Pisa 09. Mitä Pisassa arvioidaan ja miten?).

H6 pohtii syitä lukutaidon heikentymiseen ja toivoo kirjastolta organisaationa enemmän toimenpiteitä lukutaidon edistämiseksi. Kolmosluokille vinkataan Kir-Kou-hankkeessa, mutta myös muille luokille ja aikuisille tarvittaisiin enemmän

vinkkausta. Erilaisia tekstejä, myös helppoja ja sarjakuvia, pitäisi tarjota lapsille ja nuorille. Opettajia pitäisi kouluttaa ja vinkata heille Internetin kirjallisuusaineistoja.

H6: Virikkeiden runsaus ja keskittymiskyvyn heikentyminen tekee elämästä pirstaleista eikä jakseta keskittyä muutamaa minuuttia kauempaa. [...] Pisa-tutkimusten tulokset on vaan huonontuneet. Osalle tytöistä lukeminen maistuu, pojille ei aina. Osalle nuorisoa kirja on vanhanaikainen. [...] Tarvittais ryhmiä, joita vetää nuorten ja varsinkin poikien suosimat henkilöt, kuten urheiluvalmentajat. Miten saataisiin nuoret viihtymään vähän kauemmin ja pidempien tekstien äärellä. Nuorten on välillä vaikea tajuta, että jokaisesta kirjasta ei oo elokuvaa... ja opettajat ei tunne verkon resursseja, esimerkiksi Risingshadow [Suomen suurin fantasia- ja scifikirjallisuuteen keskittynyt sivusto] on tuntematon.

H6: Kyllä mä näkisin, että tarvitaan erilaisia toimia, koska tilanne on heikompi ku koskaan lukutaidon suhteen. Välillä joku kirja on vähän aikaa pinnalla, syksyllä se oli Tähtiin kirjoitettu virhe ja Outolintu ja niistä muista ei haluta tietää mitään.

H5 pitää hälyttävänä, jos kymmenvuotiaat pojat eivät osaa lukea, koska se vaikuttaa jatko-opinnoissa pärjäämiseen. Myös asiakirjojen ja lomakkeiden täyttäminen on vaikeaa ilman lukutaitoa. H5 korostaa myös elämysten tärkeyttä lukutaidon lisäksi; on tärkeää, että lapset oppisivat tiedon lisäksi hakemaan elämyksiä ja eläytymään yhden kirjan ajaksi toisen elämään.

H4 korostaa onnistuneen lukukokemuksen merkitystä. Hänen mielestään on tärkeää, että kaikki saavat kokea olevansa hyviä lukijoita, että on lukenut kirjan. Kirjan paksuus ei ole oleellinen asia, koska nopeasti luetusta paksusta Potterista ei välttämättä muista juuri mitään parin päivän kuluttu H4 jatkaa, että vanhempien esimerkki lukemaan innostamisessa on tärkeä varsinkin pojille: jos isä ei lue, ei poikakaan motivoitu kovin helposti lukemaan.

H4: Siitä ei tuu mitään, jos vanhemmat ei näytä esimerkkiä. Telkkari kiinni ja nyt meillä on se aika, että luetaan. Ja vaikka ne osaa, niin silti pitää lukea ääneen. Jos ootte mökillä tai veneellä, niin lukekaa ääneen, se on kaikille nautinto.

Tasa-arvo ja maksuttomat kulttuuripalvelut. H1 puhuu kirjaston merkityksestä tasa-arvon edistäjänä: kirjastoon mennään yhdessä, vaikkapa päiväkodin ryhmän kanssa, kokemaan elämyksiä:

H1: Kirjaston satutunnit ja muut esitykset tarjoaa yhteisen kokemuksen, voi olla hiljaa ja keskittyä, satutunnin jälkeen voi jutella esittäjän kanssa esityksen herättämistä tärkeistä asioista, voi kokea, että juuri minun mielipiteelläni on merkitystä.

Aineiston esittely ja sisältöjen avaaminen. H3:n mukaan kirjaston perustehtävä on antaa virikkeitä ajatteluun ja maailmassa elämiseen, maksutta. Vinkkaus on kirjaston sosiaalinen ja yhteiskunnallinen tehtävä, kirjaston kivijalka. H3 jatkaa, että nykyään puhutaan paljon siitä, että kirjastoista on tullut pankkien ja sosiaalitoimiston jatke, jossa asiakkaat voivat hoitaa asioitaan tietokoneilla. Tietotekniikkataitojen ylläpito ja opettelu nähdään tärkeänä, mutta ei saa unohtaa kirjaston perustehtävää. Vaikka kirjasto tukee kansalaisuutta, [uuden strategian mukaisesti] kirjaston pitää tehdä se kirjastona eikä hoitaa muiden organisaatioiden tehtäviä. Perustehtävästä huolehtiminen on tärkeämpää kuin 3D-tulostus, vaikka sekin on tärkeä. Asiakkaat kiittävät siitä, että kirjastossa asiakas kohdataan ja tarjolla on tietoa ja kulttuuria. On tärkeää, että osataan esitellä muutakin kuin esillä olevaa aineistoa tai paljon mainostettuja menestysteoksia.

Koetaan, että asiakkaat kyllä tiedostavat aineiston runsauden, mutta siitä ei välttämättä osata löytää itselle mieluisaa luettavaa (tai elokuvia, musiikkia, pelejä). Tässä ammattitaitoiset vinkkaajat ovat tärkeässä asemassa esilukijoina, seulomassa aineistoa, kaventamassa tarjontaa ja antamassa tärppejä. Vinkkaamista ja hiljaisen tiedon jakamista pidetään myös mielekkäänä työnkuvan kannalta.

H3 kertoo vinkkauskirjojen valinnastaan, että yrittää lukea sitä, mitä alakoululaiset suosivat, ja toisaalta vinkata kirjoja, joista itse pitää. Hänen mukaansa on tärkeää innostaa lukemaan myös sellaisia kirjoja, joita ei muuten luettaisi, eikä suositella vain mahdollisimman helppoa ja koukuttavaa lukemista.

H3: Olen koittanut ottaa asennetta, että mitä alakoululaiset lukee omaloitteisesti ja innostuisko itse lukeen sitä. Oon yrittänyt noudattaa sitä

vanhaa mäty-periaatetta, eli vinkata sitä, mistä mä tykkään. En halua vaan innostaa lukemaan, vaan lukemaan just tämän kirjan, jota kukaan ei ehkä muuten huomaa. [...] onko pääpaino sillä, että on luvuvinkkausta eli innostetaan lukemaan yleensäkin, vai kirjavinkkausta sellasille, jotka lukee muutenkin. [...] se on vaikeeta, välillä tuntuu, että pitää vinkata mahdollisimman helppoo ja koukuttavaa, että saa ne lukemaan, jotka ei muuten lue.

H3 on sitä mieltä, että ns. arkivinkkauksen rimaa pitää laskea alemmas, että voi kohdata sisään kävelevän asiakkaan ja esitellä spontaanisti erilaisia aineistoja.

H3: Se on valttikortti siinä pelissä, että kirjasto pysyy kirjastona. Ja tiedonhaku pitää olla hallussa, muistaa, että HelMet ja Sierra ei ole ainoat tiedonlähteet, vaan tietoa voi hakea myös esimerkiksi Sivupiiristä, Dekkarinetistä, Kirjasammosta.

H3: Perustehtävästä huolehtiminen on tärkeämpää kuin 3D-tulostus, vaikka sekin on kiva juttu, mutta aina pitäisi huolehtia siitä, että perustehtävä tulee suoritettua hyvin. Siitä ne asiakkaat kiittää, että meillä kohdataan asiakas ja on sitä tarjontaa, mitä asiakas odottaa, eli tietoa ja kulttuuria.

Vertaisoppiminen ja hiljaisen tiedon jakaminen. Haastateltavat korostivat vinkkauksen merkitystä myös ammattitaidon kannalta: saadaan käyttää tiedollista pääomaa ja kokemusta, sitä ydinosaamisaluetta sisältöjen avaamisessa ja aineistojen esittelyssä. Vinkkaukset tarjoavat myös muulle henkilökunnalle mahdollisuuden vertaisoppimiseen: toisten esityksiä seuraamalla voi saada vinkkejä ja rohkaisua omaan työhön.

Ei-käyttäjien houkuttelu kirjaston asiakkaiksi. Helsingin kaupunginkirjasto on asettanut yhdeksi tulospalkkiotavoitteeksi vuodelle 2015 ei-käyttäjien houkuttelun. Vinkkaus voi olla yksi keino saada uusia asiakkaita.

5.2 Vinkkaustiimin kehittäminen

Kaikkien haastateltavien mielestä tiimi on hajanainen tai epäyhtenäinen. Syinä hajanaisuuteen pidetään seuraavia asioita: työnkuvat ovat erilaisia, vinkataan erilaisia aineistoja ja osalla tiimin jäsenistä on useita muita vastuualueita vinkkauksen lisäksi. Osa vinkkaajista joutuu sovittamaan vinkkauksensa työvuoroihin ja muihin sisätyövuoroa vaativiin tehtäviin, kun taas kahdella vinkkaajalla on määritelty koko työaika sisältöjen avaamiseen. Palkkaukseen, työaikaan, sijaisiin ja etäpäiviin liittyvistä käytänteistä ei ole yhtenäistä ohjetta kirjaston johdolta, ja kaikki vinkkaajat ovat toivoneet sitä. Sisältöjen avaaminen koetaan liian väljäksi yhteiseksi tavoitteeksi. Ensisijainen kehittämiskohde onkin luoda yhtenäinen toimintamalli tiimille.

Seuraavaksi esitellään tärkeimmät kehittämistä vaativat asiat: yhteinen toimintamalli, aikuisvinkkaajien asema, markkinointi ja tiedottaminen, uusien vinkkaajien rekrytointi ja kouluttaminen.

1. Henkilölähtöisyydestä tarvelähtöisyyteen: tarvekartoitus ja toimintamalli.
2. Aikuisvinkkaajien asema.
3. Markkinointi ja tiedottaminen.
4. Uusien vinkkaajien rekrytointi ja kouluttaminen.

Yhtenäinen toimintamalli. Tärkeimpänä kehittämisasiana pidettiin yhtenäisen toimintamallin saamista kaikille Vinkkaustiimin jäsenille. Mallissa pitäisi määritellä, mitä vinkkaajalta vaaditaan, esimerkiksi vinkkausten määrä tietyssä aikana ja toisaalta mitä vinkkaajalle voidaan taata: työaika, jotta ei tehdä viiden päivän vinkkaustöitä kolmen päivän aikana, sijaisten käyttö, säännölliset etätyöpäivät ja sisältöjen avaamisen huomioiminen palkkauksessa.

Malli voitaisiin suunnitella jollakin työryhmällä. Muutamat haastateltavat puhuivat myös vinkkaustarvekartoituksen tai -kyselyn tekemisestä kirjastojen johtajille. Kyselyssä selvitettäisiin, kuinka paljon vinkataan ja minkälaiselle vinkkaukselle olisi

erityisesti tarvetta, ja millä alueilla. Vinkkaustiimi on erillään KirKou-vinkkareista, ja ilmeisesti kenelläkään ei ole kokonaiskuvaa vinkkausten määrästä ja siitä, onko tarvetta enemmän, vaikka jokainen kirjasto tilastoi tapahtumansa. Kokonaiskuvan saaminen KirKoun vinkkauksista ja Vinkkaustiimin vinkkauksista ja näiden riittävydestä tai riittämättömyydestä on hankalaa.

H1 ehdottaa, että henkilölähtöisyydestä pitäisi mennä kirjastojen tarvelähtöisyyteen: aluksi pitäisi selvittää vinkkausta tarvitsevat kohderyhmät ja sen jälkeen miettiä, kuka voisi vastata tarpeeseen ja millä ajalla. Uuden mallin suunnittelun pitäisi lähteä kirjastojen tarpeesta, eikä henkilöstä, kuten nyt on tehty genrevinkkarien mallissa. Vinkkaustiimin on tarkoitus palvella koko kirjastoverkon tarpeita, eikä olla paikka, jossa saa toteuttaa itseään ja omia kiinnostuksen kohteitaan. H1 mukaan pienten lasten ja alakoululaisten vinkkauksista on pulaa.

H1: Nykyisen Vinkkaustiimin kokoonpanoa voisi tarkistaa. Olisi järkevämpää miettiä, mitä kohderyhmiä on ja mitä tarvitaan, vastata kentän tarpeisiin. Ja ketkä voi niihin vastata. Nyt menee toisinpäin, eli on valittu ihmisiä, jotka on henkilöinä kivoja, eli ne tekee mitä haluaa ja se ei välttämättä palvele kaikkia. Esimerkiksi se, missä on isot tarpeet, on pienet lapset ja alakoululaiset. [...] Meillä ei tavallaan ole yhteistä linjaa eikä toimintamalleja ja se haittaa kirjastoyksiköiden toimintaa. Ne ei tiedä, mitä saa pyytää keneltäkin ja miten toimitaan. [...] Vinkkaustiimiä ei kannata kuitenkaan paisuttaa liian isoksi. Nyt osa on tehnyt hirveästi töitä omalla ajallaan, se on ihan kauheeta, ja vaihtoehtona on se, että jättäytyy pois, koska ei jaksaa. Ja se on huono lähtökohta.

Markkinointi ja tiedottaminen. Kaupunginkirjaston Tapahtuma- ja markkinointitiimiltä toivottiin enemmän apua vinkkauksista tiedottamiseen ja markkinointiin.

Aikuisvinkkarit. Aikuisvinkkarit ovat hajallaan eikä isossa talossa tiedetä kuka vinkkaa aikuisille ja kuinka säännöllistä aikuisvinkkaus on. Aikuisvinkkareille toivottiin esim. yhteistä foorumia, joka kokoontuisi muutaman kerran vuodessa. Väliaikoina yhteydenpito hoituisi intranetin kautta. Aikuisvinkkareiden asemaa on käsitelty jo Vinkkauspalkkiotyöryhmän kokouksissa. Lastenkirjastolaisilla on oma fooruminsa ja jokavuotiset teemapäivänsä.

Uusien vinkkaajien rekrytointi ja kouluttaminen. Kokenut vinkkaaja ideoi, että voisi ottaa vinkkauksesta kiinnostuneita kirjastolaisia mukaan vinkkauksiin 2015-

2016 lukukausina. Siten uudet työntekijät ja vinkkauksesta kiinnostuneet saivat kokemusta vinkkauksesta ja mahdollisuuden vertaisoppimiseen. Kynnys esiintymiseen voisi madaltua, kun nähdään, että on monia tapoja vinkata tai pitää satutuntia; jokaisen pitää löytää itselle sopiva tapa.

5.3 Haasteita ja ongelmia vinkkauksessa

Lähes kaikki haastateltavat kertoivat, että työaikaan ja sijaisiin liittyvät asiat pitäisi saada järjestettyä systemaattisemmin ja luoda malli. Tätä on käsitelty kohdassa 5.2. Ilman systemaattista mallia on vaarana muun muassa se, että tunnolliset ja kiltit työntekijät tekevät liikaa töitä omalla ajallaan ja uupuvat.

Seuraavassa käsitellään vinkkaajien kokemia keskeisiä ongelmia ja haasteita.

1. Sijaiset, palkkaus, työaika, etätyöpäivät
2. Aikatauluttaminen, oma jaksaminen
3. Lukemaan innostaminen
4. Markkinointi ja viestintä
5. Kouluyhteistyö ja muu virastoyhteistyö
6. Tasapuolinen kirjastojen tarpeisiin vastaaminen
7. Tilat

H3 toivoo, että kirjastoon saataisiin lisää vakituista henkilökuntaa, ja vinkkaaja voisi keskittyä omaan erikoisalaansa ilman huolta omasta jaksamisesta tai vähäisestä vapaa-ajasta.

H3: Jos kirjastoon otettaisiin lisää vakituista henkilökuntaa ja palkittaisiin vinkkareita siitä, että olisi vinkkaukseen merkittyä työaika eikä huolta siitä, kuka hoitaa tiskin ja veskin. Jos halutaan, että me vinkkarit ollaan erikoistuneita, ei se saa olla meille lisätyö, jota tehdään muun ohella.[...] laadukasta työtä ei synny siitä, että ihmiset tekee liikaa töitä tai omalla ajalla. Sais tehdä täysillä sitä, mihin on erikoistunut. Pitäis höllätä köyttä kaulan ympärillä.

Sijaisten saaminen vinkkaajalle sujuu vaihtelevasti: kaksi vinkkaajaa tekee kokopäiväisesti sisältöjen avaamista, joten he eivät tarvitse sijaista vinkkausten tai etä-

päivien ajaksi; yksi tekee toimistotyöaikaa ja voi mennä vinkkaamaan silloin kun se sopii omiin aikatauluihin. Yhdellä sijaisten saaminen onnistuu erittäin hyvin, muilla on vaihtelevia kokemuksia. Etukäteen sovittuihin vinkkauskeikkoihin on voinut käyttää sijaisrahaa. Joskus vuorossa on tarpeeksi henkilökuntaa, joten sijaista ei tarvita, tai vinkkauksen vastaanottavasta kirjastosta on tullut sijainen vaihtoon vinkkaajan kirjastoon. Tosin kirjastosta toiseen sijaiseksi lähteminen koetaan hankalaksi muun muassa siksi, että ei tiedetä henkilökuntatilannetta etukäteen.

H3: Nykyisillä henkilöstömäärillä pitäisi voida käyttää sijaisrahoja, on kurjaa, jos vinkkaajan työpaikassa joltain muulta jää sisätyöt hoitamatta.

Sijaisongelmaan ehdotetaan ratkaisuksi yhteistä sijaiskiintiötä Vinkkaustiimille: vuodeksi olisi kiintiöity tietty määrä sijaistunteja tietylle määrälle vinkkareita.

Etätyöpäivät. Etäpäivien järjestämisestä vinkkaajalle ei ole yhtenäistä ohjetta, vaan niitä on järjestelty vaihtelevasti, mutta ne eivät jakaudu tasaisesti ja oikeudenmukaisesti vinkkaajien mielestä. Pienissä kirjastoissa etäpäivien järjestäminen on hankalaa henkilökunnan vähyyden takia. Kirjavinkkariyhdistys (Kirjavinkkariblogi) suosittelee, että vinkkaaja saisi yhden etäpäivän kuukaudessa, mutta suositus ei toteudu kaikilla Vinkkaustiimin jäsenillä. Etäpäiviä on pidetty yksi per vuosi tai joka toinen kuukausi. Vinkkaajat kokevat, että tarvitsevat korvamerkityn etäpäivän mielellään kerran kuukaudessa vinkkausten ja muiden esitysten valmisteluun. Työajalla ei ehdi lukea, joten se jää omalle ajalle. Yksi etätyöpäivä per kuukausi olisi siten tervetullut.

Aikataulutaminen ja oma jaksaminen. Haastateltavat mainitsivat aikataulutuksen ongelmat. Usein aikataulut ovat liian kireät, ja yllättävissä tilanteissa aikataulut muuttuvat. Sisältöjen avaaminen ja esiintyminen on vaativaa työtä, jota tehdään omalla persoonalla, väsymisen uhallakin:

H1: Haluaisi tehdä paljon ja innostuu. [...] pitäisi jättää yksi päivä viikossa pelkille juokseville asioille. Tulee asioita, jotka synnyttää itsessä asioita ja peilautuu omaan yksityiselämään ja joutuu käsittelemään niitä. Se väsyttää ja sitä ei pysty ennakoimaan. Nyt olen oppinut rauhoittamaan tahtia ja osaan siirtää töitä vaikka seuraavalle syksylle.

H5 kertoo omasta aikataulujen suunnittelustaan:

H5: En ota samalle päivälle kolmea vinkkausta enempää, oppii arvioimaan oman äänen riittämisen. Neljän vinkkauksen jälkeen on zombie [naurua]. Jos on vilkas luokka, mun on puhuttava napakasti se 45 minuuttia. On luokkia, joiden kanssa ei pysty puhumaan.[...] Se on henkisesti aika rankkaa ja tyhjentävää, ei voi tehdä huitasemalla, pakko olla läsnä ja sanojensa takana. Joka kerta joutuu improvisoimaan, joskus on vilkas luokka, joka haluaa keskustella. Joskus on passiivinen luokka, joka haluaa vaan nukkua. Työn vaikeus helpottaa vuosi vuodelta, kun oppii tekemään työt silleen että jaksaa. Ei oo mitään järkeä vetää itseään piippuun, on niin sydämellä tehtävä sitä työtä. Mutta se on antoisaa, lasten kanssa tekeminen on voimanlähde.

Kaikkien kirjastojen tarpeisiin vastaaminen tasapuolisesti. H1 kuvasi tilannettaan, että ei ole voinut luvata samaa esitystä kaksi kertaa samassa paikassa, koska tasapuolisuus kärsii. Toisaalta osa kirjastoista ei vastaa vinkkaajien yhteydenottoihin ollenkaan. Joissakin kirjastoissa on väsyneet työntekijät ja lastenkirjastolaiset, joille ulkopuolinen vinkkaaja tai muu esiintyjä tuo vaihtelua. H1 ei ole mielestään kuitenkaan oikea henkilö arvioimaan kirjastojen avun tarvetta.

Kouluyhteistyötä H1 kuvasi liian kouluvetoiseksi. Kaikki koulut eivät vastaa vinkkaajan yhteydenottoihin joissa tarjotaan vinkkausta tai tiedonhaun opastusta, mutta toivovat sitten jotain liian lyhyellä varoitusajalla. Kirjaston aikatauluissa pari päivää tai parikin viikkoa voi olla liian lyhyt aika; riippuu vinkkaajan muista töistä ja oman kirjaston henkilöstötilanteesta, voiko lähteä nopeasti keikalle. Kiinnostavaa ja mukavaakaan työtä ei voi tehdä jatkuvasti ylitöinä ja oman terveyden kustannuksella. Kirjaston koetaan palvelevan kouluja, mutta palvelevatko koulut kirjastoja?

Ruotsinkielisen vinkkauksen asemaa ja kouluyhteistyötä pidetään hyvänä; vinkkaajia on kolme, joista yksi tiimissä. Piirit ovat pienet ja ihmiset tunnetaan, se helpottaa asioista sopimista.

Vinkkaukseen ja muihin esityksiin sopivat tilat jakautuvat epätasaisesti eri puolilla kaupunkia. Joskus on vaikea sovittaa yhteen luokan, vinkkaajan ja esitystilan aikatauluja, H6 kertoo.

5.4 Vapaaehtoistyöstä lisäarvoa

Haastattelussa kysyttiin myös vapaaehtoistyön merkityksestä: saadaanko vapaaehtoistyöstä lisäarvoa ja jos, niin millaista? Voidaanko käyttää vapaaehtoisia vinkkaajia ja voidaanko heillä paikata vinkkauspulaa?

Vapaaehtoistyö on ajankohtainen asia niin Helsingin kaupunginkirjastossa kuin koko kaupungissa. Helsingin kaupungin kaupunginkanslian henkilöstöosasto on uudistamassa vapaaehtoistyön ohjeet (Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia, henkilöstöosasto). Uudet ohjeet on tarkoitus saada valmiiksi kevään 2015 aikana; edelliset ovat vuodelta 1994. Tarkoituksena on saada kaikille virastoille yhteinen ohje, jossa määritellään, mitä vapaaehtoistyöllä tarkoitetaan, sekä vapaaehtoisten rekrytointia, perehdyttämistä, sopimuksia, vakuutuksia, rekisteriä, palkitsemista, laadun varmistusta ja palautteen antamista koskevat asiat. Ohjeita suunnittelemassa on ryhmä, joka on koottu eri virastojen henkilökunnasta.

Vapaaehtoistyön ohjeluonnoksessa (Vapaaehtoistyön ohje. Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia, henkilöstöosasto 2014) vapaaehtoistyöllä tarkoitetaan vapaaehtoisesti ja vastikkeetta tehtävää toimintaa, joka ei täytä normaalin työsuhteen tunnusmerkkejä. Henkilöt osallistuvat oman kiinnostuksensa mukaisesti vapaaehtoistyöhön, eivätkä saa palkkaa tai tavoittele taloudellista etua. Vapaaehtoiset eivät ole työ- tai virkasuhteessa toiminnan järjestäjään, joten työsopimusta ei tehdä. Sen sijaan vapaaehtoistyöstä tehdään kirjallinen sopimus.

Helsingin kaupunginkirjasto teki kyselyn vapaaehtoistyöstä (Vapaaehtoistyö Helsingin kaupunginkirjastossa, 2014) esimiehille ja henkilökunnalle syksyllä 2014. Kyselyn perusteella 5-henkinen työryhmä teki suosituksen Vapaaehtoistyö Helsingin kaupunginkirjastossa – suositukset kirjastonjohtajalle ja kirjastolaiselle. Kirjasto ei ole suunnittelemassa laajaa vapaaehtoisten rekrytointia, eikä toimintaa koordinaida keskitetysti. (Vapaaehtoistyö Helsingin kaupunginkirjastossa, 2014) Esimerkiksi vinkkausta ei olla ulkoistamassa vapaaehtoisille, vaan vapaaehtoisia voidaan etsiä lähinnä tilanne- tai tapahtumakohtaisesti, esimerkiksi läksyhelpiksi, tapahtuma-avustajaksi tai kirjastomummoksi. Yksi mahdollisuus kirjastossa tehtävään vapaaehtoistyöhön on osallistua Kysy.fi:n kysymysten vastaamiseen (Vapaaehtoistyö Helsingin kaupunginkirjastossa, 2014).

Kirjaston suosituksen mukaisesti vapaaehtoistyöllä ei voida paikata perustoiminnan puutteita eikä se saa olla säästökeino. Jos oletetaan, että kirjastopalvelut toimivat katkotta ilmoitettuna aikoina, pitää työn olla palkatun henkilökunnan varassa, ei vapaaehtoisten. Vapaaehtoistyötä voidaan käyttää, kun perustoiminnat on organisoitu hyvin ja rahoitus on kunnossa. Vapaaehtoistyötä ohjaavat samat eettiset periaatteet kuin kirjastotyötä yleensäkin: esimerkiksi uskonnollista ja ideologista painostusta ei saa esiintyä (Vapaaehtoistyö Helsingin kaupunginkirjastossa, 2014).

Työryhmän tekemässä taustaselvityksessä tuli esiin sekä esimiesten että työntekijöiden pelko, että vapaaehtoistyön lisääntyminen voi antaa päättäjille väärän kuvan kirjastotyöstä ja johtaa peruspalveluista säästämiseen. Uhkana nähtiin mm. sitoutumiseen liittyvät ongelmat ja asiakkaiden tietosuojan vaarantuminen. Positiivisena puolena nähtiin, että vapaaehtoistyö voi lisätä kirjastojen palvelutarjontaa, tukea yhteisöllisyyttä ja lisätä kirjastojen käyttöastetta. (Vapaaehtoistyö Helsingin kaupunginkirjastossa, 2014).

Vinkkaustiimiläisten haastatteluista saatiin samansuuntaisia ajatuksia vapaaehtoisten käytöstä. Tiimiläiset toivat esiin erityisesti neljä vapaaehtoistyöhön liittyvää asiaa, joita käsittelen tarkemmin:

1. Miten varmistetaan laatu ja kuka arvioi vapaaehtoistyön tason?
2. Pelko töiden ulkoistamisesta vapaaehtoisille.
3. Vertaisjakaminen ja yhteisöllisyys.
4. Uutta intoa ja osaamista vapaaehtoisilta.

Vapaaehtoistyön laadun arviointi mietitytti erityisesti kolmea haastateltavaa (H1, H2 ja H6). Asiakkaiden osallistamista ja vertaisjakamista pidettiin hyvänä, mutta ongelma, miten luodaan kriteerit kirjaston vapaaehtoistyölle: kuka pääsee kirjastoon vapaaehtoiseksi [tässä yhteydessä sisällönavaajaksi] ja miten laatua arvioidaan. H2:n mukaan vapaaehtoistyöstä puuttuu kirjaston antama auktoriteetin leima, eli ikään kuin poliittisesti ja objektiivisesti sitoutumaton linja.

H1:n mukaan vapaaehtoiset eivät aina ymmärrä, mitä ovat tekemässä, eli esimerkiksi sitä, että vapaaehtoistyöstä ei makseta palkkaa eikä se ole tulonsiirto. Vapaaehtoistyöhön ei välttämättä myöskään sitouduta pitkäjännitteisesti ja kuten palkkatyöhön, eli sillä ei voida korvata pysyviä tehtäviä. Vapaaehtoistyön periaatteiden mukaisesti (Vapaaehtoistyön ohje. Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia, henkilöstöosasto 2014) vapaaehtoistyö on palkatonta.

Vapaaehtoistyön laadun arviointia ja asiakkaiden osallistamista mietittiin seuraavissa kommentteissa.

H1: Hyvä jos asiakkaita osallistetaan, mutta mitkä on ne kriteerit, kuka pääsee tekemään, jos se onkin ihan huttua. Kuka arvioi? [...] on siinä lisäarvo, että mennään kohti yhteisöllisyyttä ja osallistuvuutta, että alueen ihmiset saadaan toimimaan omalla alueellaan, mutta voiko sillä paikata vinkkauspulaa, millä taataan laatu?

H6: Vapaaehtoisia vinkkaajia voidaan käyttää, mut mistä niitä ilmestyy. Kunhan ei mene siihen, että hommia ulkoistetaan. Nää on vaikeita nää vapaaehtoiskysymykset. [...] miten ulkopuolisten vinkkareiden laatua arvioidaan? Se voi mennä ihan pieleen, jos aletaan syöttää jotain uskonnollista. Millanen linja kirjastolla on, että aiotaanko vapaaehtoistyötä mainostaa laajasti?

H3: Vapaaehtoistyötä voi käyttää, kun se on aitoa ja tuo lisäarvoa. Ei saa käyttää paikkaamaan meidän vähäisiä resursseja, me tehdään tätä palkalla eikä palkattuja työntekijöitä voi lähteä korvaamaan vapaaehtoisilla, se on väärin.

Yleisesti oltiin sitä mieltä, että vinkkauksen sijaan vapaaehtoinen voisi pitää esimerkiksi satutuokiota tai ohjata askartelua tai kielikahvilaa. Vapaaehtoisasia koetaan kaksijakoisena: kirjastoammatillisia töitä, omaa ydinosaamista ei voida ulkoistaa, toisaalta vapaaehtoinen voi tuoda jotain uutta kirjaston ohjelmaan. Ammattimainen taso halutaan säilyttää erityisesti vinkkaamisessa. Positiivisena vapaaehtoisten käytössä pidettiin myös kaupunkilaisten mahdollisuutta osallistua oman alueen tapahtumiin ja toimintaan ja mahdollisuutta vertaisjakamiseen, ja sitä kautta kansalaisuuden tukemiseen.

Vinkkaustiimiläisten mielestä vapaaehtoisia ei ole tarpeen rekrytoida systemaattisesti, vaan vapaaehtoisten käyttö nähdään enemmänkin kirjasto- ja tilannekohtaisena lisänä. H1 mainitsi, että teatterialan opiskelijoita olisi kiva saada tekemään tapahtumia, koska kirjastot ovat hyviä tiloina.

Oman työn arvostuksesta oli huolta haastateltavilla 4, 6 ja 7.

H4: Kirjaston ja koulun pitäis voida luottaa siihen, että meillä on tää henkilö [vinkkaaja] joka on lukenut ja tulee. [...] miksi ihmisiä koulutetaan, jos tulee liikaa vapaaehtoisia? Eiks meidän ammattitylpeys ole minkään arvoinen, jos meitä voi korvata vapaaehtoisilla?

H7: Onko kouluvinkkauksiin menijöitä? Syökö meidän työn arvostusta, jos melkein kuka tahansa voi lähteä, esimerkiksi eläkkeellä oleva kirjastonhoitaja tekee meidän töitä ilman palkkaa? Asiakasvinkkaus on ok, vaikka lastenosastoilla ollut Mielikirjani –esittely, mutta se vaatii organisointia työajalla. [...] kuinka moni asiakas tekisi vapaaehtoisesti kymmenen kirjan vinkkilistan? Blogiajatusta on pyöritelty Vinkkaustiimissä, mutta se ei oo edennyt vielä. En toivo mitään Yhdysvaltojen mallia, siinä tulee paljon myös edunvalvonnallisia ongelmia.

Vertaisjakamisessa H2 pitää tärkeänä, että myös asiakkaat voivat tuottaa sisältöä ja heillä olisi mahdollisuus jakaa omaa tietovarantoa eli vaikka lukukokemuksia, ja kirjasto olisi siinä välissä mahdollistamassa sen. Mutta pitää olla selkeä raja kirjaston ja asiakkaiden tuottaman aineiston välillä. H7 viittasi asiakasvinkkaukseen ja H6 on mainitsi kaverivinkkauksesta, jotka ovat molemmat hyviä tapoja jakaa vinkkejä asiakkaalta toiselle. H2 kertoi, että hänen verkostoissaan vinkkaaminen toimii myös toiseen suuntaan, eli hän saa aineistovinkkejä asiakkailta, kavereilta ja työkavereilta.

Vapaaehtoistyöstä koetaan saatavan parhaimmillaan lisäarvoa, intoa ja osaamista, sellaista, mitä ei välttämättä löydy koko ajan leipätyöntekijöiltä. Lisäarvoa ei voida mitata rahassa H3:n mukaan. Rekrytoinnin sijaan pitäisikin hänen mukaansa puhua osallistamisesta: tule tänne meidän kanssa, tehdään yhdessä kiva tapahtuma. Kirjaston on tärkeä motivoida, miksi vapaaehtoista tarvitaan.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Johtopäätöksissä käsittelen lyhyesti kehittämistä vaativia asioita, jotka nousivat esiin haastatteluissa (luku 5). Keskeisiä kehittämistä vaativia alueita käsittelen seuraavassa:

1. Yhtenäisen mallin suunnittelu tiimille
2. Koulutus, vertaisoppiminen ja rekrytointi
3. Tiedottaminen

Vinkkauksen asemasta Helsingin kaupunginkirjastossa saati koko Suomessa haastateltavilla ei ollut selkeää kokonaiskuva; kaikki tietävät oman erikoisalansa tilanteesta jotain, mutta koko kaupungin tilanteesta on vaikea saada kokonaiskuva, koska Vinkkaustiimin lisäksi on erikseen KirKou-hankkeen kouluvinkkarit, jotka vinkkaavat lähinnä kolmasluokkalaisille ja tekevät tiedonhaun opastustunteja.

Yhtenäisen mallin suunnittelu olisi ensisijainen tiimin kehittämisessä. Pitäisi miettiä, pysytäänkö nykyisessä sekamallissa, vai otetaanko käyttöön hajautettu malli vai siirrytäänkö keskitettyyn malliin vinkkausten järjestämisessä. Tiimin toivotaan olevan yhtenäinen mutta liikkuva yksikkö, joka paikkaa mahdollista vinkkauspulaa mahdollisimman ennakkoidusta, ei viime hetken paniikissa. Tähän asti vinkkaajat ovat tarjonneet vinkkauksiaan kirjastoille ym. tahoille ja tieto on kulkenut osittain puskaradion kautta. Toisinaan on tullut viime hetken pyyntöjä tulla vinkkaamaan jollekin erityisryhmälle ja toisinaan niihin on pystytty vastaamaan, joskus ei. Parin viikon varoitusaika voi olla liian lyhyt, jos aikataulu on jo täynnä ja tilaaja olettaa, että vinkkaaja ehtisi perehtyä esimerkiksi maahanmuuttajille sopivaan helppolukaiseen kaunokirjallisuuteen, joka sopii eri uskontoja edustaville aikuisluokilaisille.

H7 kuvaa, että esimerkiksi Pieksämäen kaupunginkirjastossa on yksi henkilö, jonka työnkuvaan sisältyy melkein pelkästään vinkkauksia ja niihin liittyvää valmistelutyötä, eli ei ole ollenkaan asiakaspalvelua, hyllytystä ym. Helsingin kaupunginkirjastossa on sen sijaan hajautettu malli: kaksi tiimin vinkkaajaa tekee koko työajan

sisältöjen avaamiseen liittyvää työtä ja muut kuusi vaihtelevia tuntimääriä. Muiden kuuden vinkkaajan vastuualueisiin kuuluu myös asiakaspalvelu ja hyllytys, kuormanpurku, kassa-asiat, Kysy kirjastonhoitajalta-palvelu, Kysy.fi-verkkopalvelu, it-tuki, kirjojen korjaus, kokoelmavastuu esim. dekkareista tai peleistä, perintä, luetelointi, lukupiirit, Kesäkirjakassi-projekti ja erilaiset työryhmät, asiakaspalautteisiin vastaaminen, tapahtumamarkkinointi ja tiedottaminen, kirjastonjohtajan varahenkilönä toimiminen.

Vinkkaajien määrästä oli vaihtelevia käsityksiä; H7 perusteli, että riittävä määrä vinkkaajia tai vinkkauksia ei ole kiinni määrästä, vaan ajasta. Kaikki olivat sitä mieltä, että lasten puolella tarvittaisiin enemmän vinkkausta ja muuta sisältöjen avaamista. Ja toisaalta kysyntää voisi olla enemmän, jos ehtisi markkinoida enemmän. Vinkkaajille on oleellista aktiivinen tekeminen ja kehittäminen, sen sijaan että vetää jotain koska sattuu olemaan silloin paikalla. Vinkkaustyöltä aikaa vievät asiakaspalvelu, hyllyttäminen, kassa-asiat ja kokoukset. H7 pyrkii tekemään riittävän hyvää riittävän nopeasti.

Nyt meneillään oleva henkilöstökierto on aloitettu lastenosastojen työntekijöistä ja se tulee koskemaan koko henkilökuntaa. H6 kuvaa, että kierto sotkee monen työntekijän hankkeita, kun siirrytään omasta kirjastosta toiseen paikkaan 3-6 kuukauden ajaksi. Toisaalta kierrosta on myönteisiä kokemuksia.

Vinkkaustiimin jäseniä on tarkoitus vaihtaa parin vuoden välein eli syksyllä 2015. Toivotaan, että tiimillä olisi jatkuvuutta eikä kaikki vaihtuisi samanaikaisesti. Mietittiin myös sitä, jos ei ole enää tiimin jäsen ja vinkkaa silti? Tiimin kehittämisestä oli ajatuksia, että onko parempi keskitetty malli, tarkasti määritelty Vinkkaustiimi vai löyhempi organisaatio, tai foorumi esimerkiksi kirjaston intranet Helmissä, erityisesti aikuisvinkkareille. Valtakunnallisestikin vinkkaus on keskittynyt lapsiin, joten olisi aika myös aikuisvinkkareiden järjestäytyä.

H7 mielestä tiimi antaa vertaistukea: vinkkaaminen on usein yksinäistä.

Koulutus. Kokenut vinkkaaja ideoi, että voisi ottaa vinkkausoppilaan mukaansa ensi lukuvuoden aikana. H7 mietti, onko Helsingin kaupunginkirjastolla koulutusta vinkkaajiksi haluaville, vai opitaanko vain ns. kantapään kautta? Toistaiseksi vinkkaajien osaaminen on perustunut paljolti omaan kiinnostukseen ja vuosikausien

harrastamiseen (esim. dekkarikirjallisuuden tai pelien), osittain myös erilaisiin sisältöopintoihin, kuten kirjallisuuteen tai musiikkitieteeseen. Räätelöityä vinkkauskoulutusta on vähän, HelMet –alueella sitä on järjestetty satunnaisesti ja esimerkiksi Kirjavinkkariyhdistys järjestää lähinnä lastenvinkkauksiin keskittyviä koulutuspäiviä. Aikuisvinkkareille ja lukupiirin vetäjille lasten vinkkauskoulutukset eivät välttämättä anna paljon uutta. Keuda Keravan kirjasto- ja tietopalvelualan opinnoissa harjoitellaan jonkin verran vinkkausta. Vinkkaus- ja esiintymiskoulutusta toivottaisiin lisää, kuten myös tiimin sisäistä vertaisoppimista, vaikka tiimin jäsenet vinkkaavat erilaisia sisältöjä nukketatterista Novellikoukuun.

H7 mietti, miten tiimiin haetaan uusia jäseniä. Ensimmäiseen tiimin ei ollut avointa hakua, vaan kirjastotoimen apulaisjohtaja kutsui tiimiin. Seuraavaan Vinkkaustiimiin on tarkoitus tehdä avoin haku kirjaston Intranet Helmiin.

H6 esittää, että vinkkaajiksi haluaville annettaisiin tilaisuus mennä katsomaan vinkkauksia ja oppia siten kokeneilta vinkkaajilta. Osaamisen kierrättäminen myös tiimin sisällä olisi hyvä ottaa huomioon kehittämisessä; kaupunginkirjastolla on sisäistä osaamista ja hiljaista tietoa, joten aina ei tarvita ulkopuolisia kouluttajia. Haastateltavien 5, 6 ja 7 huolenaiheena oli löytykö uusia vinkkaajia, koska uudet työt tulevat yleensä vanhojen lisäksi. Uusien töiden vaikutus palkkaan on myös avoin kysymys.

Tiedottamista mietittiin useissa haastatteluissa. Koetaan, että tiedot Vinkkaustiimistä ovat piilossa intranetissä. Jos tiimiä mainostettaisiin HelMet.fi –sivulla tai Helsingin Sanomissa, kysyntää voisi tulla niin paljon, että tiimi ei pystyisi vastaamaan siihen. Tiimin tiedot ovat myös Facebookissa (Helsingin kaupunginkirjaston Vinkkaustiimi). H4 ehdottaa, että Vinkkaustiimin pitäisi mainostaa itseään Wilmasa [sähköinen reissuvihko] tai opettajien sähköpostilistalla, jos koulujen rehtorit suostuisivat siihen.

H3 pohti kirjaston ja ammattiteatterin esitysten eroa. Pitääkö tason olla ammattiteatterin kaltainen, vaikka harvalla kirjastolaisella on esiintymiskoulutusta, saati näyttelijän koulutus. H3 joutuu valmistelemaan satutunnit omalla ajallaan ja välillä kodin ja perheen asiat jäävät hoitamatta. Hän kokee kiusallisena, että joutuu tekemään puolivalmiin esityksen. Mitkä ovat yleisön odotukset ja standardit, kun tul-

laan kirjastoon, millaista taiteellista tasoa odotetaan, mikä kuuluu työnkuvaan. Pitääkö kirjaston tapahtumien olla yhtä kovia kuin ammattiteatterin esitykset?

Emme tiedä, millainen kirjastojen toimintaympäristö on viiden vuoden kuluttua ja millaista esimerkiksi kouluyhteistyö on. Resurssit ja markkinointi ovat miettimisen arvoisia asioita. Jos markkinoi liian vähän, onko asiakkaita, ja jos liikaa, joutuuko kieltäytymään vinkkauspyynnöistä?

7 POHDINTA

Tässä opinnäytetyössä selvitettiin Vinkkaustiimiläisten kokemuksia ja kehittämisehdotuksia. Yksi mahdollisuus olisi myös kysyä kirjastojen mielipiteitä ja kokemuksia Vinkkaus-tiimiin liittyvistä asioista; se olisi kuitenkin jo toisen työn aihe, joka voidaan toteuttaa muutenkin kuin opinnäytetyönä, jos sitä pidetään tarpeellisena. Tosin siinä joudutaan miettimään tarkasti esim. kyselyn kohderyhmän rajausta, koska kaikki Helsingin kaupunginkirjaston yksiköt eivät ole käyttäneet Vinkkaustiimiä tai edes vastanneet yhteydenottoihin. Vinkkaustiimi on myös käynyt monissa päiväkodeis-sa, työväenopiston kursseilla, senioritaloissa, palvelukeskuksissa, yhdistyksissä, messuilla ja pop up-tilaisuuksissa.

Tein haastattelut melko tiiviillä aikataululla ja se oli hyvä keskittymisen kannalta. Kaiken kaikkiaan opinnäytetyö vei parisen vuotta ensimmäisistä ideoista valmiiseen tuotokseen. Vinkkaustiimin aloittaessa elokuussa 2012 oli selvää, että tämä on kokeilu ja jos se ei toimi, se palautetaan uudelleen suunniteltavaksi. Haastatteluista saamieni kehittämissuhteiden perusteella olen sitä mieltä, että nykyistä mallia pitäisi muokata ja saada kaikille samat säännöt ja edut. Alun perin tilanne oli että aluelähtöisyydestä menttiin henkilölähtöisyyteen, nyt ehdotetaan henkilölähtöisyydestä tarvelähtöisyyteen siirtymistä.

Alkuperäisissä suunnitelmissani oli tutkia kirjavinkkaajien hiljaista tietoa. Se olisi kuitenkin ollut liian iso kokonaisuus tämänlaajuiseen työhön, koska tämän työn tavoitteena oli kuvata tiimin suunnittelua ja saada kehittämissuhteita muutaman toimintavuoden jälkeen.

Haastatteluissa tuli esiin kiinnostavia asioita muun muassa työhyvinvoinnista, työssä jaksamisesta ja motivaatiosta, työpaikan ilmapiiristä; ne ja hiljainen tieto olisivat kiinnostavia seuraavan tutkimuksen tai opinnäytetyön aiheita.

Nähtäväksi jää, miten ja milloin kehittämissuhteita toteutetaan ja voidaanko tiimiläisten ehdotukset ottaa huomioon mm. taloudellisten näkökohtien ja henkilöresurssien kannalta, ja millainen olisi tiimin jäseniä tyydyttävä ratkaisu. Toimintatutkimuksen periaatteiden mukaisesti kehittämissykli ei pysähdy koskaan, mutta opinnäyte-

työ täytyy päättää konkreettisesti johonkin pisteeseen. Pari vuotta tiimikokeilua on mennyt ja nyt on aika arvioida muutosten tarvetta.

H7 kritisoi vinkkausten arviointia määrällisinä suoritteina. Kaupunginkirjaston kukin yksikkö tilastoi kaikkien tapahtumiensa asiakasmäärät. Asiakasmäärät ja vinkkausmateriaalin lainaaminen ovat hyvää palautetta vinkkaajalle, ja suullistakin palautetta saadaan välittömästi ja myöhemminkin, mutta H7:n mukaan laadullinen arviointi puuttuu. Miten erilaisia vinkkauksia voitaisiin arvioida laadullisesti ja yhteismitallisesti? Miten voi arvioida musiikkisatutunnin, draamavinkkauksen, pelivinkkauksen, lukupiirin ym. menetelmien laatua?

Vinkkaustiimi on ollut varsin itseohjautuva, koska kaikki tiimiläiset ovat olleet aktiivisia sisältöjen avaamisessaan; he tekisivät sitä joka tapauksessa. Ehkä siksi yhteisen mallin puuttuminen tai tiimin hajanaisuus ei ole heti näkynyt, koska vinkkauksia on tehty joka tapauksessa innostuneina ja motivoituneina.

LÄHTEET

- Bodart, J. 1980. Booktalk! Young adult booktalking and school visiting. New York: H. W. Wilson.
- Chambers, A. 2000. Booktalk: occasional writing on literature and children. Stroud: Thimble.
- Funck, S. 2013. Handbok för bokpratere. Lund: BTJ Förlag.
- Hakkola, K. & Luolamaa, M. (toim.) 2013. Sarjakuvavinkkaajan opas. Helsinki: Avain.
- Helsingin kaupunginkirjasto. 2013. Strategia. [Verkkosivu]. [Viitattu 23.4.1.2015] Saatavana: <http://www.hel.fi/hki/Kirjasto/fi/Tietoa+meista/Strategia>
- Helsingin kaupunginkirjasto. 2015. Strategian päivittäminen kevät 2015. [Viitattu 22.4.2015] Julkaisematon.
- Helsingin kaupunginkirjasto. 22.5.2015. Tietoa meistä. [Verkkosivu]. [Viitattu 29.5.2015]. Saatavana: <http://www.hel.fi/hki/Kirjasto/fi/Tietoa+meista>
- Helsingin kaupunginkirjaston Vinkkaustiimi. 2015. [Verkkosivu]. [Viitattu 22.4.2015]. Saatavana: <https://www.facebook.com/vinkkaustiimi>
- Hirsjärvi, S., Hurme, H. 1991. Teemahaastattelu. Helsinki: Yliopistopaino.
- Ihamäki, S. 2012. Ehdotus vinkkauksen organisoinniksi Helsingin kaupunginkirjastossa. Helsingin kaupunginkirjasto. Julkaisematon.
- Ismail, R. 2009. Meidän kirjasto – maktabadeenna: somalinkielinen kirjavinkkaus ja kysely Kannelmäen kirjaston somalinkielisille asiakkaille. Suomen liikemies-ten kauppapisto, Atk-instituutti. Opinnäytetyö. Julkaisematon.
- Isoaho, P. 1995 Bokprat ja sen vaikutus lukuinnostukseen. Seinäjoen ammattiko-keakoulu, Talouden ja hallinnon koulutusohjelma, Kirjastotoimen ja informatii-kan suuntautumisvaihtoehto. Opinnäytetyö. Julkaisematon.
- Kananen, J. 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä: kehittämistutkimuksen kir-joittamisen käytännön opas. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu, Jy-väskylän ammattikorkeakoulun julkaisusarja 134.

Kananen, J. 2014. Toimintatutkimus kehittämistutkimuksen muotona. Miten kirjoitan toimintatutkimuksen opinnäytetyönä? Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu, Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 185.

L 4.12.1998/904. Kirjastolaki. [Verkkosivu]. [Viitattu 18.4.2015.] Saatavana: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980904>

Kirjastot.fi Monilukutaito, ops, kirjastot ja koulu. [Verkkosivu]. [Viitattu 19.5.2015] Saatavana: http://www.kirjastot.fi/fi/ammattikalenteri/ajankohtaista-tapahtumista/monilukutaito-ops-kirjastot-ja-koulu-59c88#.VV28Z_ntmko

Kirjavinkkariblogi. 2015. [Verkkosivu]. Viitattu 20.4.2015. Saatavana: <http://vinkkarit.vuodatus.net/sivut/kirjavinkkariyhdistys>

KirKou – kirjasto, koulu ja koulukirjasto. 2015. [Verkkosivu]. Viitattu 19.4.2015. Saatavana: <http://www.kirkou.fi/>

KirKou – kirjasto, koulu ja koulukirjasto. 2015. Tapahtuu nyt OPS 2016. [Verkkosivu]. Viitattu 17.4.2015. Saatavana: <http://monet.sempre.fi/kirkou/tapahtuu-nyt/>

Kjersén Edman, L. 2013. Tala om böcker: boksamtal på biblioteket, i skolan och på nätet. Lund: BTJ Förlag.

Kuurne, T. 2010. Kirjavinkkaus työväenopiston seniorien lukupiirissä. Teemoina Espanja ja Amerikka. Keski-Uudenmaan koulutuskuntayhtymä Keuda, liiketalous ja hallinto, kirjasto- ja informaatiopalveluiden koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Julkaisematon.

Monilukutaito, ops, kirjastot ja koulu. 27.3.2015. Kirjastot.fi [Verkkosivu]. [Viitattu 19.5.2015] Saatavana: http://www.kirjastot.fi/fi/ammattikalenteri/ajankohtaista-tapahtumista/monilukutaito-ops-kirjastot-ja-koulu-59c88#.VV28Z_ntmko

Mäkelä, M-L. 2003. Kirjavinkkarikirja. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.

Mäkelä, M-L. 2010. Vinkataan kirja kaverille. Espoo: Cultura.

Pisa 09. Mitä Pisassa arvioidaan ja miten? 11.4.2012. [Verkkosivu.] Helsinki: OKM. [Viitattu 20.4.2015]. Saatavana: http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2012/04/pisa09_julkaisu.html

Pisa 2009 -raportti selittää PISA-tulosten syitä ja muutossuuntia. 11.4.2012. [Verkkosivu.] Helsinki: OKM. [Viitattu 20.4.2015]. Saatavana: http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2012/04/pisa09_julkaisu.html

Pisa-tutkimus ja tulokset 2009. 2009. [Verkkosivu]. Helsinki: OKM. [Viitattu 28.4.2015]. Saatavana: <http://www.minedu.fi/pisa/2009.html?lang=fi>

Ranta, P. & Rita-Kasari, E. (toim.) Kirjat kuplimaan: vinkistä sarjakuvaksi. 2014. Helsinki: Helsingin kaupunginkirjasto.

Spiik, K-M. 1999. Tiimityöstä voimaa. Porvoo: Helsinki: Juva: WSOY.

Vapaaehtoistyö Helsingin kaupunginkirjastossa – suositukset kirjastonjohtajalle ja kirjastolaiselle. 2014. Helsingin kaupunginkirjasto. Julkaisematon.

Vapaaehtoistyön ohje. 2014. Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia, henkilöstö-osasto. Julkaisematon.

Vinkkauspalkkiotyöryhmän loppuraportti. 2013. Helsingin kaupunginkirjasto. Julkaisematon.

HAASTATTELUT

H1 Vinkkaustiimin jäsen

H2 Vinkkaustiimin jäsen

H3 Vinkkaustiimin jäsen

H4 Vinkkaustiimin jäsen

H5 Vinkkaustiimin jäsen

H6 Vinkkaustiimin jäsen

H7 Vinkkaustiimin jäsen

LIITE 1. Haastattelurunko

Taustatiedot

Ikä Ammatti Työkokemus alalta noin vuosina.

Miten tulit Vinkkaustiimiin?

Vinkkaustiimi nyt

Mitä mieltä olet Vinkkaustiimin nykytilanteesta?

Vinkkataanko tarpeeksi? Onko Vinkkaustiimin toiminta jakautunut mielestäsi tasaisesti ympäri kaupunkia tai erilaisille ryhmille?

Mitä haasteita ja ongelmia olet kohdannut vinkkaustyössäsi?

Asenteet

Miksi vinkkaus on mielestäsi tärkeää?

Mihin sillä pyritään?

Millaisena näet vinkkauksen aseman kirjaston arjessa?

Resurssit

Mitä muuta teet vinkkausten lisäksi (vai teetkö muuta?)

Onko vinkkaus määritelty työnkuvaasi ja jos, niin miten?

Henkilöstöresurssit vinkkauksessa: onko vinkkaajia tarpeeksi?

Tulevaisuus ja kehittäminen

Miten vinkkaustiimiä pitäisi kehittää mielestäsi? (Muutamia keskeisiä asioita)

Palkitseminen: miten vinkkauksesta pitäisi palkita?

Sijaisten saaminen. Saatko sijaisen tarpeen mukaan?

Tiimin vetäminen. Miten tiimiä pitäisi vetää?

Henkilöstöresurssit vinkkaustyössä. Tarvitaanko lisää vinkkaajia?

Millaisena näet vinkkaustiimin tulevaisuuden viiden vuoden kuluttua?

Entä vapaaehtoistyön rooli ja merkitys. Voimmeko käyttää vapaaehtoisia vinkkaajia? Voidaanko sillä paikata vinkkauspulaa? Saadaanko sillä lisäarvoa – millaista?